

Выходитъ два раза
на мѣсяць, каждого
1-ого и 15-ого, въ
объемѣ 2—2½ ар-
куша.

Редакція „Зорѣ“ въ
камениці підъ ч. 8.
улиця Акаде-
мична.

ЗОРЯ

Пренумерата вы-
носить: на цѣлый
рѢКЪ 5 вр., на пѢВЪ
року 2 вр. 50 кр., на
чверть р. 1 вр. 25 кр.

Пренумерату нале-
жить присылать до
администраціи „Зорѣ“
(улиця Академична
ч. 8.)

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

Ч А Д Ъ.

(Святочные оповѣданіе Олены ПчѢлки.)

(Дальше.)

II.

За три дня до святъ одинъ копычинскій чоловікъ,
що вѣдывъ до мѣста зъ дровами, привѣзъ паничъ Ленѣ
такій листочокъ „бѣдъ Покорского панича“:

„Вельми шановна панно Ёлено! Сестра просить зпо-
вѣстити Васъ, що зъ мѣскими веселошами зайшли ве-
ликі перемѣны: Федоровичѣ одкладають святковане
своихъ именинъ на другій часъ, для того що на першій
день святъ буде вечеръ у мѣскому клубѣ. Охочихъ за-
прошують прибывать на клубный вечеръ зъ дѣтьми, —
для которыхъ буде пристровена „ёлка“, уряженій танцѣ
и пр.“ Далѣ стоявъ лишь подишъ: вашъ Андрѣй По-
корскій.

— Щожь се таке?... покликнула Лена, прочитавши
листочокъ. Казали, що не буде нічого, а теперъ... И хоть
бы-жь докладнѣйше написали!... А то не вѣдомо, що їй
до чого... Завсѣгды та Нина стройтъ изъ себе сфинкса!
Чого-жь пише не она, а бѣдъ, Андрѣй?... Подписавъ ся —
„вашъ Покорскій!“ Що се значить? — чи дуже мало,
чи богацько?... Мушу вѣхатъ, довѣдатися, що тамъ за но-
вины такі!

Черезъ коротенькій часъ панна Лена вѣхала вже
до мѣста — и заклопотана и зацѣкавлена. Захопила и
грошей зъ собою на всякъ случай...

— Що се таке? — мовила она, влѣтаючи, бадѣрна
та рожевенька, въ господу Покорскихъ и витаючи зъ
Нинюю та Андрѣмъ: — вже на першій день буде ве-
черъ въ клубѣ?

— Буде — одказала Нина: войсковій поведнались
зъ горожанами и вечеръ буде спѣльный. Сегодня приѣз-
дивъ полковникъ, — вже навѣтъ и мазурку у мене вы-
просивъ.

— То ты, значить, будешь? — пытала Лена панну
Ниню.

— Та буду! — одповѣла та байдужо. Якое не вы-
падае не бути!... Ото-жь я и тебе звѣстила, знаю,
що ты любишь потанцовать. Та и те подумала,
що може вы и своихъ малыхъ, Костика зъ Ма-
нею, пришлете, — бо тожь спершу для дѣтей забава
буде.

— Не знаю!... одповѣла Лена: якъ тамъ розва-
жить мама!... А вы будете? — спытала она раптомъ
Андрѣя.

— Не знаю!... одказавъ бѣдъ тежь: здасть ся, нѣ!

— Та буде бѣдъ, буде! — мовила сестра: щожь

бѣдъ самъ дома робитиме? — Ну, щожь ты не роздѣ-
гаешь ся, Лена?

— Нѣ, я такъ, на часинку тѢЛКО!... Менѣ треба
до мѣста... Сегодня-жь пятница и хутко шабашъ зайде.
Я може потѢМЪ заѣду!... А вы се чого въ пальто одя-
гнені, пане Андрѣю?

— Хотѣвъ на почту йти.

— Хотите, я васъ подвезу на своихъ коняхъ? —
И по згѣдѣ Андрѣя панна Лена поцрочалась хутенько
зъ Нинюю и выйшла зъ паничемъ.

Они сѣли въ санки и швидко помчались улицю.
На почтѣ справа була коротка. Не пробула Лена и скѢЛ-
кохъ минутъ сама въ санкахъ, якъ Андрѣй бувъ вже
зновъ коло неи.

— Хотите проѣхать ся трошки въ поле? завѣзвала
его Лена.

Андрѣй сѣвъ. — „Въ поле проѣдемъ трохи!“ гук-
нула панна вѢЗНИЦЪ — и санки зновъ помчались по до-
розѣ, рѢВНѢЙ якъ стяжка. Повѣтре було свѣже, кра-
видъ миленькій, розмова весела. Паничка щѢбетала
якъ пташка, сидячи близенько бѣла своего спутника. СѢня
наметочка заслоняла еи рожевый видочокъ, составляючи
открытымъ лишь бѢле подборѢдечко, котре разъ-у-разъ
поверталось до Андрѣя.

— Вы конечно мусите бути на вечерѣ! мовляла
панна.

— Яка зъ мене корысть?... я мало танцюю!...

— Дарма! все-жь було-бъ приемно, — отакъ сво-
имъ гурточкомъ! Я дуже хотѣла-бъ, щобъ вы були!...

— Такъ вы, значить, напѢвно будете? завваживъ
Андрѣй: — а якъ же ваше колядоване? Памятаете, вы
говорили...

Паничка змѣшалась. — Ну, щожь!... мовила она, —
такъ якое вышло!... Врѣштѣ, щожь такого? колядки
записать могу и инымъ часомъ, а колядовать... хи-
ба-жь я остатній рѢКЪ живу на свѣтѣ?... Ще поколя-
дую колись!

— Паничко! — озвавъ ся вѢЗНИЦА: вы хотѣли
до мѣста, — то чи не завернуть ся вже? бо швидко
жиды зачинятъ ся!

— Завертай, завертай! — мовила Лена.

Передъ крамницею Сурки, первую галантерейною
крамницею въ мѣсточку, санки спинались. Андрѣй по-
мѢгъ паничѣ выйти зъ саней и пѢшовъ въ слѢдъ
за нею.

— Яка у неи гарненька фигурка, мѢркувавъ бѢдъ:
навѣтъ у футрѣ, и то зграбненька.

— А, — гостѣ мои, гостѣ! — привитала панну
Лену Суро.

— Хутенько, Суро, — покажи менѣ кѢвѣтки! —
клопоталась Лена.

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

— Заразъ, заразъ! Ой, у мене такі квіти, що нїгде крашихъ нема! самі французкі! — захвалявала Сура, добуваючи картони. — А рукавичокъ паниї, стяжокъ не треба?

Панна вибрала и квіти, и стяжку, и рукавички. Либонь фондъ, призначений на українські ноти, значно вменшивъ ся, або и весь пішовъ на той покупъ...

— А вамъ, паничу, не треба рукавичокъ? вдалась жидівка й до Андрїя.

— Не треба!... одказавъ він нерішучо.

— Возьміте пару! намагалась Сурка: чудесні рукавички! У мене всі брали! — Жидівка розкладала розманті мужескі рукавички.

— Ну, давай вже пару сихъ, бїлихъ! — промовивъ Андрій...

III.

Першого дня Рїздва панство Заборовскій такъ якъ и не мали свята, — а надто въ вечерї: вєюди бувъ клопїт, безладї! Цїла-жъ фамилія виражала ся на той клубний вечерь... Панъ убиравъ ся въ своему кабинетѣ, панї въ спальнї, панночка въ своему покої разомъ зъ Костиюкомъ и Манею. Въ остатнїмъ покої, звичайно, було найбільше клопоту... На помічъ Лукерї, що звивалась на всі боки, було кликнуто ще жінку Меланю, котра помагала умивати дїтей, то-що.

За другимъ разомъ Меланя внесла кухоль води смїючись. — Ото! — мовила она, — ти дурний дїти, Федосьчини та Лукашеві, прийшли були дивити ся на сосонку, — кажуть, паничъ и панночка Маня ихъ кликали. Смїхъ мене взявъ: нема нїгде нїчого, а они прийшли!... Кажу, идїть собі!

— Отъ бачишь, Костику! напалась Маня: чомъ же ты не сказавъ їмъ, що у насъ сегодня не будуть убирати сосонки?

— А ты-жъ чомъ не пішла, та не сказала? — одмовивъ Костиюк.

— Ну, нїчого! — розважала дїтей панна Лена: они зновъ придуть, тогдї, якъ будете убирати сосонку по новому роцї!

— Е, нї! мовивъ понуро Костиюк: они вже не придуть! — я й такъ насилу ихъ умовивъ!...

— Стойте бо, паничу! завважила Меланя: я й такъ не потрафлю зацепнути отей чобітки!

Панна Лена тымъ часомъ вийшла въ салю, щобъ подивити ся у бльше зеркало, чи добре лежить сукня. Она уважно придивлялась, — коли підъ окнами почувъ ся голосний свївъ колядки:

„Ой дивнее народжене
„Божого Сына,
„Гго же днесъ породила
„Дїва Марїя!..“

По виду панночки пройшла тїнь, дарма що Лукеря держала коло неї ясне свїтло.

— Панночко, а менї можно буде піти поколядувати? — спытала Лукеря.

— Можна, якъ поїдемъ!...

Лена вернулась у свій покїй и знайшла дрбнихъ грошей.

— Нї, Лукерю! — мовила она: однеси коляди-камъ!...

— А въ хату, значить, не кликать? пытала Лукеря.

— Ну, та й чудна ты! — одповїла за панну Меланя: куды-жъ такі ихъ теперъ кликать!...

За якїй часъ прийшовъ гуртокъ колядниць-дівчатъ и заспївавъ підъ окномъ:

„Ой въ лїску, лїску, на жовтїмъ пїску,

„Ой дай-Боже!

„Панна Єлена таночокъ водить,

„Ой дай-Боже!...“

Але дівчатамъ сказали, що нїкого зъ панівъ нема дома, — поїхали на танцї до мїста...

Зъ дівчатами-жъ пішла сама Лукеря. — На дворї було тихо, ясно й морозно... Зорї такъ и мигтїли...

IV.

Клубний вечеръ повїтового мїста мавъ вийти величнїмъ. Вы уємїхаетесь, мїй читателю зъ бльшого мїста? Даремне! Треба памятати, що все на свїтї має свою єдносу вартість: губерскїй житель гордує повїтовимъ вечеромъ, але зновъ губерскїй вечеръ може здаватись „мизерією“ для столичнихъ людей!... Та и въ столицї вечеръ до вечера не рївняти! Єсть и тамъ градація, та ще й якї!...

Ото-жъ, для свого мїста, клубний вечеръ бувъ „блестящимъ“. На нїму, — якъ то кажуть и въ столицяхъ, — було „все мїсто“. А котре то мїсто було, — чи уманське, чи роменське, чи лудьке, чи яке, — бай-дуже! Ну, нехай скажемо — мїсто Хропїгородокъ, чи Бренїгородокъ!... Въ салї бувъ великїй нїтєскъ: мужчини въ горожанськихъ и вїйсковыхъ убраняхъ, дамы въ добрихъ туалетахъ (або-жъ то, думаете, въ повїтовому мїстї нема кравчинь, нема моднихъ журналівъ? Ото-то!) Товариство-жъ збралось цїлыми родинами. „Haute société“ — на виднїшому мїсцї, звичайно. Посередь салї стояла велика сосна, вся обтыкана свїчечками, обвїшана цукерками и всякою всячиною. (Мовляли въ громадї, що покрасы для сосны були привезенї ажъ изъ Кїєва). Дїти пристойною, барвистою юрбою ходили навколо сосны.

Черезъ якїй часъ погасили на соснї недїгарки, поздїмали ласощї й покрасы, роздїлили ихъ дїтямъ, а саму сосну, — що вже сповнила своє призначене, — выволокли геть. Почалась дитячї танцї. Старшї втїшались, що дїти поведуть ся „зовсїмъ якъ дорослї!“ И справдї, хлопчики, шаркаючи нїжками, ангажували дівчатокъ; дівчатка розглядали убory одна на одїй, — тїльки трохи щирїше, нїжъ дорослї, бо нїша дівчинка часомъ торкала пальчикомъ у другої гудзики, чи стяжечку...

Коли старшї зважили, що вже малї „доволї настрибались“ и що вже „досить зъ нихъ втїхи“, дїтей швиденько позабирали зъ салї, разомъ зъ ихъ пакуночками, и одправляли чи то до дому, чи до знаємыхъ. Костиюка й Маню забрала служниця Покорєскихъ. Заграла музика неначе красше, голоснїше, — почавъ ся вечеръ для старшихъ.

(Конецъ буде.)

ПЕРЕСПІВЪ.

Въ кого въ серцї нема весны,
Той весны й не знає;
Хто самъ мовчатъ, тому луна
Не одповїдає.
Хто не поєть, тому шкода
Зрозумїть поета;
Хто не кохъ, той не найде

Нѣ въ кого привѣта.
 На що думка, коли вона
 Не дбає нѣкому?
 На що розумъ, що зачинився
 У собѣ самому?
 Що зъ писаня, поки єго
 Хто не прочитає,
 Або зъ душѣ, що другою
 Душѣ не шукає?
 Коже жите повинно вѣть
 Зъ другимъ житємъ злитися;
 Нема серця, котре бѣ могло
 Вѣ самотѣ розвѣтис.
 И тѣлько той, хто збувся себе —
 Сирота безродный;
 Не взнати тому весны по вѣкъ,
 Хто серцемъ холодный.

1885.

В. Иваненко.

Lasciate ogni speranza.

Въ борбѣ о жизнь для себе, чи для брата,
 Палкій молодче не забудь одного:
 Въ тобѣ самѣмъ — вся помѣчъ и заплата.

Чи маєшь матѣрь, батька дорогого,
 Зрѣсь въ теплій хатѣ плеканый рѣднею, —
 Люби ихъ! Кине жизнь колись — самого.

Найшовъ ты друга зъ ясною душею,
 Зъ порадою въ потребѣ, безъ облуды, —
 Цѣни дружбу! Прийдешъ розетатися зъ нею.

Безъ милости, козаче, въ свѣтъ. на труды
 Мечѣ насъ жизнь; такъ жий, трудись, и много
 Не сподѣвайся; хоть люди — добрый люди.

А не побачишь плодѣвъ труду своего,
 И смерть пѣдкосить — въ цвѣтѣ — жизни силу,
 И впадешъ край прапѣру золотого:

Погляне де-хто, може, на могилу.

Корженко.

ЛЮБОРАДСКІЙ.

СЕМЕЙНА ХРОНИКА А. ПАТРИЧЕНКА СВИДНИЦКОГО.

(Дальше.)

IV.

Кому лучилось бути въ Уманѣ на Софіївцѣ, лѣтъ
 тому зъ двадцать назадъ, той мусѣвъ завважити на гу-
 лянѣ за паномъ статнѣго козака, чорнобрового, висо-
 кого; зъ обличя бнѣ бувъ дуже гарный, а въ очахъ свѣ-
 тилося щось котячого, мовъ бы такъ и кинеть ся, якъ
 кѣтъ на мышку.

Мы себе забули, а Ляхи не забули, що мы були;
 то мовъ бы на знакъ, що поконали козацку волю,
 що по ихъ стало ся, — двѣренихъ служакъ звать козаками,
 и зъодягають ихъ наче по козацки, тѣлько все на смѣхъ:
 шлыкъ козацкій зъ червонымъ верхомъ и китицею, а ша-
 равари ажъ бѣлы, и сѣрого сукна куртка — не куртка
 а немовъ бы фракъ, тай не фракъ, а катъ зна-що: зъ пе-

реду полы зовсѣмъ обрѣзаний, зъ заду хвостикъ, и блы-
 скучими гудзами обтыкано. Ще й жилетка червона, якъ
 жаръ, и такожь зъ блыскучими гудзами. Лѣтомъ за-
 мѣць оттого фрака козаковъ водять въ такой одежинѣ,
 що й имя нема; до станка пришито замѣць полѣвъ
 брыжѣ зъ-на пядѣ довжины. Замѣць шлыка лѣтомъ
 можна бачити на козакахъ якусь шапочку — макѣтерку,
 що тѣлько чубъ покрыває; по-пѣдъ шию вона ремѣн-
 цемъ привязуєть ся, щобъ зъ головы не зпала. Дѣ-де
 на такой шапочкѣ можна бачити й галѣны. Запороже
 панамъ кѣсткою въ горлѣ сѣло; то щобъ лучше єго
 осмѣять, вони вчепили своимъ дворякамъ оселедець:
 жмитъ волоса коло лѣвого уха. Єго тамъ звать: кокъ.

Такой то бувъ козакъ и такъ зъодягавъ ся, що хо-
 дивъ за паномъ по Софіївцѣ. Бувъ бнѣ сынъ звычай-
 ного крѣпака, чи якъ тамъ звали — паньского пѣдда-
 ного, Стецька Печерицѣ, а самъ звавъ ся Явтухъ. Зъ
 початку, якъ и всѣ хозяйскі сыны, пасъ бнѣ батьков-
 ской ягнята: а тамъ якъ набирали хлопцѣвъ въ двѣрь,
 то й єму выпала лиха година. Въ двѣрь Явтухъ спершу
 бувъ за козачка — нѣбы-то кухтою, а тамъ якъ пѣд-
 рѣсь, то й козакомъ зрѣбили — се-бѣ-то фздивъ за фо-
 рыся и коло панѣвъ такъ услуговувавъ.

А въ пана була „содержанка“, єѣ величали панна
 Фрузина. Була она звычайна Присѣка — по книжному
 Евфросинія, — крѣпачка силою взята въ двѣрь; за лѣтъ
 скѣлька запанѣла, зляшѣла и стала зватися зъ волѣ
 пана, та й не безъ своєи, панною Фрузиною.

Поки Явтухъ рѣсь та красы набиравъ ся, Фрузина
 ледачѣла, старѣлась; якъ єму минуло двадцять, якъ на
 него всѣ заглядали ся, — ѣи стукнула тридцята паска,
 а зъ обличя бѣльшь двадцяти лѣтъ ѣи не показувало.
 Тодѣ стала она докучать панови: ѣддайте мене, бо собѣ
 сорома нарѣбите; де-жь менѣ дѣти ся зъ малымъ си-
 ротою?

Не трудно було вдоволити єѣ, мавши паньску
 власть: рече и быша. И давъ панъ приказъ рекрутъ ло-
 вить. Нарѣбили галасу въ селѣ, и парубкѣвъ зъ двад-
 цять забили въ дыбки. Стали небѣраки въ лаву, коженъ
 изъ сторожомъ въ паровѣй дыбцѣ та ще й въ путѣ. Нѣ-
 кому и въ голову не приходило, чого то панна Фрузина
 въ бѣнѣ сидитъ — сумна та невесела; матѣнки плачуть,
 сестры побивають ся; то думали, що й ѣи до сердца дѣй-
 шло. Явтухъ жартувавъ, посмѣшкувавъ ся зъ новобран-
 цѣвъ, що вони носы позпускали и такъ поприбирай, —
 а того и въ голову не клавъ, що завтра яснее сонце
 зъ-за горы выкочучиясь застане й єго на зборнѣ, въ
 дыбцѣ, и ланцюгомъ до сторожа прикованого.

— Що? найшла-сь до спѣдобы? пытавъ панъ Фру-
 зину, якъ новобранцѣвъ на зборню ѣдвели.

— Нѣтъ, каже вона.

— То може кого знаєшь, що не взяли? кажи,
 я пѣшлю.

Не думаячи, Фрузина показала на Явтуху; не ду-
 маячи, панъ пѣславъ Явтуху-жь за вѣйтомъ и двома де-
 сятниками.

— Прийшли! — Явтухъ доложивъ.

— Почекайонъ, — ѣдказавъ панъ, и казавъ давать ве-
 черяти.

Веселый Явтухъ до столу услуговувавъ, а ще весе-
 лѣйше позирала на него Фрузина.

— Файкенъ! гукнувъ панъ по вечери.

— Слухамъ, ѣдѣтувавъ Явтухъ. И люлька якъ вро-
 дилась.

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
 URBANA-CHAMPAIGN

— Покличь сѣпакъ! додавъ панъ пыхкаючи.

— Слухамъ, — озвавъ ся Явтухъ и зникъ.

Ввійшли сѣпаки, чуть не въ ноги поклонились.

— Ото, — почавъ панъ, — пане добродзею, вважаєте, я завваживъ, що въ насъ оденъ рекрутъ негодящій; треба его, пане добродзею, перемѣнити.

— Панъ тебѣ знають, — одвѣтувавъ вѣйтъ, — якъ перемѣнити, то й перемѣнити.

— Я, пане добродзею, — заговоривъ панъ, — перебравъ все село и годящего такого не знайшовъ. Берѣть Явтуха.

— Дворского, вельможный пане? вѣйтъ каже.

— Якого тобѣ двѣрского, — підхопивъ одинъ десятникъ.

— Та двѣрского-жъ! — панъ каже, и гукнувъ: Явтухъ!

— Слухамъ! — Сѣпаки зирнули одинъ на другого, а Явтухъ з'явивсь.

— Ступай за ними, — сказавъ панъ.

— Слухамъ, — одвѣтувавъ Явтухъ и всѣ вышли.

— А що? почавъ вѣйтъ за ворѣтьми, — за дѣло братцѣ!

Десятники и схопили Явтуха за руки.

— Що се? за що се? — почавъ Явтухъ.

— Довѣдаєшь ся згодомъ!

— Мабуть на зборню? — сумно запытавъ Явтухъ.

— Та вже-жъ не въ паньску пекарню!

— Та въ рекруты? — додавъ Явтухъ.

— Та вже-жъ не тарѣлки лизати!

— Не потѣшайтесь, дядьки! — Явтухъ каже. — Мене побила лиха година, вона-жъ и на вашихъ дѣтей засѣла, та може й васъ не мине.

— Та се що другого, одказали тѣ. Чи насъ, чи дѣтей нашихъ заберуть, то громада добрымъ словомъ згадає; а тебе ледачого здамо, то й на молебень дамо. — Ще-бъ може розмова велася, та вже зборня одчинилася.

— А! а! — почали новобранцѣ на все горло, якъ побачили, що Явтуха въ дыбки забивають, — о се тобѣ, щобъ не глузувавъ зъ чужой долѣ лихон. Ты думаєшь, мы не бачили, якъ-то ты шкѣривъ зубы, якъ насъ переписували? ото не смѣй ся, підшово паньска!

— Братя! почавъ Явтухъ, та зъ гурту перебили: — Еге! братя! а давно побратавъ ся? а за годинку передъ симъ? Ге! паньскій устѣлокъ, бачъ! Не забули мы тобѣ, якъ ты насъ прискаржувавъ!

— Братя! — почавъ изновъ Явтухъ, — и я безталанний, и вы не щасливѣйшій за мене; не сварѣмся же хочъ тутъ, зъ одкиль не коженъ до дому вернетъ ся. А хто скаже: кому зъ насъ не останній разъ завтра мати борщу наварить?

— Що правда, то правда, — заговоривъ сторожъ, — и мѣй сынъ...

— Та що правда, то не грѣхъ, — одвѣтувано зъ гурту, — а якъ-то тобѣ зъ паньскихъ подушокъ та на соломи спати?

— Якій чортъ, не я, бачивъ подушки!

— А чого-жъ такъ зъ висока на насъ позиравъ-сь?

— Въ палацахъ, бачъ, живъ, — підхопили зъ гурту.

— Нехай же й на зборнѣ поваляеть ся! — И почали пѣсню:

Ой зачула моя доля,

Що не бути менѣ дома;

Буть въ неволи козакови —

У залѣзѣ, у заковѣ —

Въ тяжкѣй дыбцѣ, въ лютѣмъ горѣ

У некрутскому наборѣ.

Ще пѣснѣ не скѣпили, якъ запѣли пѣвнѣ и Явтухъ заплакавъ: у сю пору днѣ весною бувало соловейка слухає крѣзь окно зъ палацу; заплакали й решта новобранцѣ: у сю пору вони хто въ полѣ ночувавъ, зганяли волю пастись, — хто дома, неразъ изъ дѣвчиною-зѣркою стоявъ де въ затишку, або підъ деревиною сидѣвъ. А теперь!

Се дѣялось ажъ за Тульчиномъ — бѣдъ Солодѣкъ милъ за девять.

У Явтуха ще жывъ батько — заможный бувъ чоловікъ, — ще жила й мати и сестра-калька. Тѣлько й роду було. Въ селѣ якъ въ барабанъ вдаривъ, що Явтухъ на зборнѣ сидить; ще на свѣтѣ и не заводилось, якъ дійшла ся чутка и до отця-неньки, и чуть-на-зрю вони вдарились до панъ-отця та лямцемъ ему до нѣгъ: панъ-отченьку! добродѣчку! вызвольте наше дитя! Нехай матимель хочъ підъ старѣсть запомогу, — хочъ зъ торбами підемо, та хочай матимель до зиму зимувать.

Зъ попа була людина добра, то чи сказавъ що, чи нѣ, зодягъ ся въ рясу — знакъ, що панъ-отець до двора йде за дѣломъ — и каже: підо, попрошу, а бѣльшь не можу.

Такъ коло полудня вернувъ ся панъ-отець, и Явтухѣвъ батько прийшовъ до него. Сей наглядцѣ ходивъ за батешкою и, охъ! якъ тяжко було батькови, що панъ-отець загостювали, а его сынъ — однимъ-однѣсенкѣй — отамъ у дыбцѣ!

— Нѣ приступу, — каже панъ-отець.

— Охъ лихо мое! — мало не заголосивъ Стецько, — пропаща дитина, та й мы зъ нею пропащѣ.

— Підождѣть, може ще що й буде.

— А чи буде-жъ?

— Та се въ волѣ вашого Явтуха и въ вашѣй.

— Де вже!

— Я вамъ кажу. Ось слухайте: панна Фрузина — такъ и панъ-отець еѣ величавъ, — за него тупкає передъ паномъ.

— Панна Фрузина?! Тѣфу! тѣфу! — почавъ Стецько плювати.

— Чого-жъ вы розходились? пропаде сынъ.

— Та нехай лучше пропадає, абы якъ людскѣ дѣти, аны-жъ по собачому. Я-жъ догадуюсь, чого йѣ заблагать ся: вона хоче зъ нимъ до слюбу стати.

Якъ почавъ батюшка вговоряти, якъ почавъ вмовляти, якъ почавъ представляти та виправдувати еѣ, то Стецько слухавъ-слухавъ тай каже: порадамоє зъ жѣнкою и побачимо.

Черезъ тыждень въ дворѣ и въ Стецька весѣле було: музики бубнали, чарки дзвенѣли, набирались лиха й підшвы и передки. А Явтуха мали на оцѣ, ажъ поки бѣдъ слюбу не вертались. И всѣ дружбы и бояре въ путахъ були, бо забравъ днѣ новобранцѣвъ — каже: хочъ въ останне свою бѣду потѣшите. — И потѣшали вони бѣду свою на славу; а нѣхто й гадки не мавъ, що до вечера дыбки позлѣтають, — що панъ тѣлько таку штуку вдравъ, абы парубкѣвъ полякати и бѣдати Фрузину.

Скоро весѣле скончилось, та не забарилось лихо: Фрузина паньства не кидалася, а свекоръ и свекруха не дѣждавшисѣ добра бѣдъ невѣстки, зъ журбы та зъ лиха такъ и покотились. За ними й Катерина, сестра Явтухова, на той свѣтѣ перебравалася. Поки-жъ батьки жили та сестра, то Явтухъ для ихъ притулку державсь своєю

панѣ жѣнки, хочѣ и смѣялись зъ него на все село; а якъ Господѣ принявъ ихъ до себе, то побивши Фрузину на всѣ боки, що качалась зъ московскій мѣсяць, махнувъ рукою и побіовъ на Басарабію*) и слѣдъ загубивъ, наче снѣгомъ замело. Розказували чумаки, що бачили его въ Одесѣ, опбеля въ Миколаєвѣ, тамъ на Дону; и вже казавъ, що за Дунай махне. Зъ того часу Явтухъ якъ въ воду впавъ: нѣхто про нѣго жадной звѣстки не приказувавъ.

Заросла буряномъ Стецькова хата: тамъ — а ще тодѣ — за грунта не тѣсно було, то нѣхто не замешкавъ зпустѣлого обійсти. Явтушиха-жъ не довго держалась: паны прозвали еѣ панею Печержинською зъ Печерихи, перевезли въ мѣсто и ославили розумною, чесною та ще й умѣлою учителькою. Вона, кажуть, въ такого то пана и ключницею була и дѣтей вчила и до розуму ихъ подводила. — И звезли батьки чималый гуртокъ дѣточокъ — и хлопцѣвъ и дѣвчатъ. Вмѣла жъ вона тѣлько читати по польски, що коло двору навчилась, та гафтувати саякъ такъ. Отъ и все, що вона вмѣла доброго.

Таку-то учительку нараили и панѣ-отцevi Гервасієви! Въ такій то руки повезла панѣ-матка свою Масю, вырвавши еѣ зъ мѣжъ дѣвчатъ-селючокъ, якъ зубъ зъ ясеня, на лихо та на безголове.

Одъ Терновки до Тульчина таки чималый свѣтъ, то въ Уманщинѣ и чутка не дѣйшла про дивне жите теперѣшній панѣ Печержиньскон.

За далеки видно Терновку, а терновскій костель, що за торговицею стоить, зъ одкиль окомъ засягти, бѣлѣть ся. Теперъ Терновка погане мѣсто: дома все соломомою крытъ, десь-то якійсь-то пѣдъ гонтою, — и якъ порѣвняти еѣ зъ другими мѣстами на Подѣлю, то вона трохи лучша одъ Шашовы,**) а села есть красній. По лѣвый бѣкъ Днѣпра мѣста нѣ трохи не походять на тогобѣчній, то й рѣвняти нѣчого.

Бдучи грядомъ одъ Теплика на Вышій Ташликъ до Серебрія, на право лѣсъ тягнеть ся — зветъ ся Сибирь, — а въ лѣво долиною села; та хита пѣдъ вѣчѣръ або дуже зъ рання можна здогадатись, що тамъ села, бо дымъ зниметь ся, а другои познати нема, сказано, въ яру, а село зъ селомъ, якъ колѣе зъ колѣемъ въ ланцюгу вязають ся. Вышій Ташликъ, Нижшій Ташликъ, Середина, Березѣвка, Чанъ идуть долиною, — бѣкъ-у-бѣкъ тнуть ся. Долиною, вважаєте, рѣчка тече — Вудичъ чи якъ тамъ, — и ставы все долиною, то села и тягнуть ся по-надъ-воду. А Серебрія на поперечномъ яру, якъ до Терновки ѣхати въ сторону одъ тыхъ сѣлъ. Такъ ѣдучи одъ Теплика, якъ минешъ Вышій Ташликъ та Серебрію та зпустишь ся въ выдолинокъ, а тамъ выберешъ ся на невеличку гору, та пройдешъ мимо одного хреста, що стоить при дорожѣ, та не доѣздячи до другого, бачишь, що Терновка якъ зъ землѣ росте. Въ самъ передъ покажеть ся зъ-за горы костель мурованый, бѣлый и червоный дахъ пѣдъ бляхою; тамъ одинъ за другимъ жидѣвскій дѣмки, все зъ заѣздами, и новый недостроеный ратушь, та коло него журавель надъ колодяземъ — а тамъ и колодязъ зветъ крыницею. Пѣдъждаючи все ближче тай ближче, бачимо теперъ нову церкву, що роковъ зо два якъ выстроили, и другу стару маленьку,

*) По тамошнѣму: „пойти въ Басарабію“ — те-жъ саме, що въ лѣвобѣчній Украинѣ: „въ забродѣ“. — *Прим. авт.*

**) Погане мѣсто пѣдъ самымъ Камянцемъ, що и люльки не купити. — *Прим. авт.*

убогу, ажъ нижеше пляцу, де ярмарокъ стае, — ажъ за жидѣвскими домами, за поперечною перією. Дѣмки потягли и долинами и по узбѣряхъ — все хрещеный людъ живе за мѣстомъ. То теперъ така Терновка, що выгорѣла здорово; а колись она була гарна; дома все були пѣдъ черепицею, жили все богатѣ купцѣ, богатими крамами торгували.

Такъ ще тодѣ, якъ Терновка гарна була, по дорожѣ одъ Серебрія до мѣста, паромъ миршавыми кѣньми и паралошаты зъ заду, ѣхала зелена брычка, присадковата, черевата, и страхъ торкотала. На передѣ сидѣвъ хлопецъ, лѣтъ дванадцати, собою сухощавый, въ гуницѣ.*) Се-бѣ-то мавъ бути за фѣрманомъ, та тѣлько батѣгъ державъ у руцѣ — колись сей батѣгъ бувъ и посмоленый, а теперъ вже давно облѣзъ, ажъ рудый, та товстый такій! и на кѣнци гудзѣ, якъ голубяче яйце. Вѣжками керувала мовъ бы шляхтичка, що сидѣла зъ заду. На головѣ въ неи старенька хустина чорна зъ краями въ кѣвтки; на плечахъ пальто тернове, такожъ чорне, на ногахъ черевикы новы, козловы, ще не названы, на ший низка коралѣвъ и три дукачѣ широзлотѣ. Окромъ сыхъ двоухъ на брычцѣ була ще и дѣвчина, закутана въ хустку, що тѣлько ѣй очи блищать, — щобъ не загорѣла.

Погана була ихъ ѣзда: то посторонокъ урветъ ся и вони стануть, увязують; а тѣлько рушаты, якъ дивись, орчикъ одѣрвавъ ся або ланва зпала. И зновъ стають, вяжуть; и зновъ рушаты и зновъ пригода: заколесникъ згубили и колесо злѣтае.

— А! лиха моя година! ото ѣзда! говорить зъ досадою та жѣнка. — На, поддержи вѣжки.

Хлопецъ бере вѣжки, а вона злѣзе, шукае мотузку въ брычцѣ, вяже. Поки тутъ виправить ся, то конѣ позаступають.

— Возьми, Митре, розправь, — озветъ ся до хлопця, — бо я бою ся.

То и хлопецъ злѣзе; та поки тутъ розправить, то або нашилникъ злетить и висить на крижикахъ, або конѣ зовѣмъ порозпрягають ся, що тѣлько въ шляхѣ стоятъ. Пѣде Митро туды, а тутъ и зновъ позаступають. Сказано, муха тне, то скотина не ветоить, плутаеъ ся. Тымчасомъ дѣвчина и засне на брычцѣ.

— Вставай, дочко, будемъ ѣхати! — каже та молодича.

Дѣвчина сяде, очи протирае, и рушаты, тай зновъ пригода.

Таку ѣзду въ той сторонѣ называютъ попѣвскою. И справдѣ, се попадаѣ ѣхала: панѣ-матка Люборадска везла Масю до учительки. Выѣхали они зъ дому ще вчора — на Пречисту, а се вже другій день въ дорожѣ. Якъ бы далеко, то-бъ и не диво; а то всѣго-на-всѣмъ миль чотыри — и такъ забарились! Не що, а справа имъ заважала; то въ Серебрій и заночували: попросились до якогось хозяина въ обѣстѣ, абы одъ злого чоловіка безпечнѣйше. Нѣ хаты, нѣ вечерѣ имъ не треба було; хата для звычайного — ввесь свѣтъ, а ѣжу мали зъ собою — курочку печену, въ рукавцѣ завязану та въ синѣмъ паперѣ поверхъ рукавця, то квашеный огѣрочки; для Митра въ торбинѣ сало на три цѣлѣ.

— Ъжь, доню, каже мати, розвязавши, що треба було.

— А вы? дочка пытае.

*) Мовъ бы кобенякъ, тѣлько зъ одкотистымъ комѣромъ, инодѣ безъ кобки, якъ дитячий, — шляхетскѣ одежина. — *Прим. авт.*

— Еть! за мене не турбуй ся; я й дома наѣмь ся. То тобѣ що-другого: ты въ школахъ будешь, въ чужинѣ; якъ не купишь то й не зѣбься. А на стѣль дадутъ не те, чего тобѣ заблагнетъ ся, а що самѣ схочуть, щобъ дешевше стало. Не дарма мои татуньо покійні — а твоѣ дѣдуно — було розказують, що якъ зблизить ся страшный судъ и матиме анцихристъ народитися, то всюды будуть школы, будуть ученики и учителя. А то будуть не ученики, а мученики, не учителя, а мучители. Осе-жь оно й вѣсть.

Мася мовчки ѣла, Митро конѣ ладнавъ до ясель, а панѣ-матка то вкуситъ, то говорить. — Отъ, почала вона, и сѣ моды! Нѣхто й не чувавъ про нихъ, а покійні татуньо все знали — зъ якихось книжокъ вычитували — и кажутъ було, що въ останній времена жѣноча стать убиратиметь ся, аки бѣсы. Або-жь оно не такъ?! Все се покійні татуньо зъ книжокъ вычитували. Нема теперъ такихъ правдивыхъ книгъ, — попереводили.

На другій день, се-бѣ-то вже въ недѣлю — де празникъ на Пречисту, то на попразень, — чуть на-зорю, подякувавши хозяямъ за притулокъ, рушили вони зъ подвѣря, на все придивившись, щобъ пригоды не було, и покотили вздовжь селомъ въ долину.

До Терновки оставалось ще ѣсьмъ верстовъ — люде лѣчать. Тыхъ ѣсьмъ верстовъ ѣхали вони мало не до самѣенского полудня. Якъ осталось только одинъ переяркъ переѣхати, а тамъ и колыворотъ, вони стали при долині и попередягались. Мати надягла новый — нѣбы шляфрочокъ, чорный, терновый, и те-жь пальто, въ котрѣмъ ѣхала; завязала голову новою хусткою, все чорною и краѣ въ кѣтты, и наготовила кашмирову шаль, щобъ накрытись, якъ зъ брычки злѣзе: дочка надягла зелену сукню, якъ тамъ звать, що мати переробила зъ своей дѣвоchio одежины, — зъ той самои, въ котрій вѣнчалась. Вона бѣ и ще еѣ шанувала, та трохи сама розрослась, що вже не надягти; а тутъ для Масѣ треба було щось путящого справити, а нового пошкодували, то порѣшили зъ старымъ. Закрутилась Мася въ такую-жь хустку, яка въ мамы на головѣ; впакувались и поѣхали.

Якъ приѣхали пѣдъ самый колыворотъ, панѣ-матка поспытала въ заворѣтнѣго: де тутъ живъ учителька панѣ Печержиньска?

— Онѣ! у поздовжнѣй перѣ, — показавъ той. Ото, показуе, бачите червоный дѣмъ зъ зеленымъ подашкомъ! — недоѣздячи до поперечнои перѣи?

— Бачу, ѣдказала панѣ-матка: ото онѣ, що за нимъ заразъ другій пѣдъ новою гонтою?

— Ото-жь то! каже заворѣтній. Такъ мѣжь тыми двома домами двѣрокъ стоить, передъ ѣкнами городчикъ; нова брама въ подвѣре, цвяхована.

Дивилась панѣ-матка, куды показувавъ старый; дивилась и Мася, а сердце ѣй такъ и млѣло: що-то буде? думаетъ вона.

Подякувавши заворѣтнѣму, розплутавши коней, панѣ-матка рушила зъ мѣсяи — та рушаючи перекрестилась, щобъ безъ пригоды хочъ мѣсто переѣхати. Теперь тутъ не колыворотъ, а только стовпъ стоить, що на нѣму ходивъ колыворотъ, и на земли лежитъ довге дерево, обтесане, подовбане. А колись тутъ було справно! Колыворотъ — ще й помальованный зеленымъ, на ланцюгахъ ходивъ, обкованный бувъ. И на стовпѣ блестяный повѣвникъ: куды вѣтеръ, туды и онѣ обертавъ ся та чергивкавъ.

Якъ бы хто зъ лѣвообчанъ вѣѣхавъ въ Терновку

або и въ Тепликъ, то дивнымъ ему показалось бы, дивлячись на ту крылату звѣрину, що тамъ на вышкахъ понамальовувана, на тѣму-тѣмущу жиловы, на ту неохайнѣсть, нечупарнѣсть. А тутъ зо всѣхъ бѣковъ шарпають: цо панѣ купуе? цо пану потшебно? До мене панѣ! До мене панѣ! у мене лучше товары! А правобѣчане до сего вже узвычаились, и только махне рукою, або й такъ поѣде; а то ще й злають, якъ остатнього — анѣ суду, нѣ розправы нема. И мои подорожні мовчки собѣ ѣхали.

— Годѣ! годѣ! Митре, стѣй! сказала панѣ-матка, якъ пѣдѣхали пѣдъ браму до панѣ Печержиньской.

Ставъ Митро: панѣ-матка роздивилась на тѣ прикметы, що люде показали, и почала злазити.

— Злазь, каже, й ты Масю.

Зѣтхнула дѣвчина и злѣзла. Панѣ-матка казала Митрови зѣѣхати зъ дороги, дати конямъ пашѣ, и строго-на-строго наказала ѣдъ брычки не ѣдходити: въ ногахъ тамъ були складені то сорочки для Масѣ. то що. Та ще се байдуже: на брычцѣ zostавались рѣжнѣй горнята — то зъ повидлами, то зъ конфитурами, — се-бѣ-то вареня, — то зъ медомъ, зъ масломъ; то курчата, то хрѣщики, то сухарики, то-що, — все, що мати для Масѣ зъ дому набрала, щобъ дитина не млѣла голодомъ въ чужинѣ, такъ щобъ хто не поживъ безъ Масѣ, — онѣ що!

Оттакъ розпорядившись, обтрѣпала мати дочку ѣдъ пылу, а дочка матѣрь, и потягли въ двѣрь. Люборадека вже и шалею застелилась.

Може думаете, що дѣтвора сыпнула зъ хаты зустрѣчати новобранку-товаришку. якъ то бува зъ школою? Може хто выйшовъ зустрѣти панѣ-матку? Нѣтъ! Зѣйшла вона зъ дочкою на рундукъ, поторгала дверми, — нѣ духу не чути; ще разъ поторгала тай каже: нема нѣкого. И вернулись до брычки.

Гѣрко ту мову розказувати, яку вела мати зъ дочкою, бо й свое лихо згадаеть ся, а за лихо — та цуръ ему! — Мати згадувала свое дѣвоване и рѣвняла давнину до теперѣшного; а дочку въ село манило, мѣжь дѣвчата, и жалъ ѣй було, що теперѣшній свѣтъ такъ ѣдмѣнивъ ся ѣдъ давного, якъ ще бабуна еи дѣвчила. И сплакнула Мася. Зѣтхнувъ Митро, бо слухавъ, ажъ ротъ роззявивъ, — и такъ подививъ ся, цо панѣ-матка й здогадалась, цо онѣ хотѣвъ щось сказати, и запытала: — цо ты хотѣвъ говорить?

— То я собѣ такъ, — озавъ ся Митро.

— Та говори бо, цого ты?

— То я... тее... то я такъ собѣ, — каже хлопецъ чухаючись.

— Та кажи бо!

— Ыдьмо до дому! каже Митро.

— Отъ тобѣ й дурень, — озвалась панѣ-матка. А Мася-жь?

— Вѣзѣмъ до дому, — каже Митро.

— А для цого-жь мы возили еѣ сюды?

— Та цо, — каже Митро. Бачите, ѣмьсть, — давай, — васъ у насъ въ селѣ всѣ поважають, бо вы таки найстаршій мѣжь жѣнками, — сказано: попада, панѣ-матка, всемо сему мати; и вы не держите мужички за ворѣтми; а тутъ самѣ на сонци печетесь. Ыдьмо! тутъ нема правды. И конѣ тупають, — далѣй каже: — муха значить, тне.

Не мала панѣ-матка часу ѣдказати на сю орацію, бо надѣйшла молодиця зъ ѣдкильсь, така роскошна зъ себе, та румяна; въ швабской сорочцѣ, въ циновои

сподниці и на головѣ хустка здорова замѣсь на мѣтки.

— Чи не до учительки? поспытала она и якоесь такъ глянула на Масю, наче почувалась старшою за ню.

— До учительки-жь, — озвалася панѣ-матка.

— Нема въ дома, — ѡдказала молодиця, — ще зъ костела не вышли. Просимо до хаты; я тутъ за господиню.

Не вѣшла панѣ-матка и роздвигитись гараздъ, нѣ проходилитись, — бо двѣрокъ на лѣдѣнѣ стоявъ, — якъ прийшла й Печержиньска и панянки зъ нею. Панянки-жь десь въ сѣняхъ подѣлись, а она ввійшла въ хату. Були дуже пѣзній недѣлѣшний ѡбѣды, якъ се дѣялось.

— Нехъ бендзє похвальоний! — привитала вона, тычѣнувши, наче єѣ хто по-пѣдъ колѣна торкнувъ.

— На вѣки вѣковъ, аминь! — ѡдказала панѣ-матка.

Стояла вона очима до порога, коло бконѣ. Тутъ же комода стояла, на нѣй всякій коробочки, фляшечки, кошачки; надъ комодою зеркало, а пѣдъ зеркаломъ подушечка на голки, пѣскомъ набита, заволѣчкою вышивана, зъ китячками. Коло матери й Мася стояла.

— Кого-жь мамѣ гоноръ познаѣ? запыталася учителька, розпргаючись зъ капелюша, що бувъ якъ одескій лабазы, якъ тодѣ носили. И кинулась до зеркала.

— Та я попадаю, — ѡдказала панѣ-матка, давши мѣсце Печержиньскѣй.

— А, ксендзова! ѡдказала та, — проше сядаѣ! додала. А то, показала на Масю, цуречка панѣ?

Подякувала панѣ-матка за честь и каже: такъ и є, моя дочка. Вона дещо могла сказати й по польски, та не ѡдважувалася, бо не дуфала на себе.

— До науки запевнє? процѣдила Печержиньска.

— Та само собою — озвалася панѣ-матка.

— Бардзо мѣ шпиемнє!... А она умѣ по польску?

— Нѣ, — ѡдказала панѣ-матка.

— Ай-ай-а! якже то можна! — каже Печержиньска и додала: у мене се научи. Чи панѣ добродѣйка не зъ Солодкувъ?

— Такъ и є, — ѡдказала панѣ-матка.

— А! то слыхаламъ одъ пана Росолѣньского.

Тутъ принесли каву. Мася не тѣлько не пила сего дива, але й не бачила; то и въ руки взять не хотѣла: що-жь, думає, вѣзьму; а якъ упию ся? — И все дякує.

— Та идзъ, сердце, познашь се зъ паненками, зъ то-варжишками. Идзъ, котю, — каже Печержиньска.

Мася стояла мовчки.

— Чому-жь не йдешъ? озвалася мати.

— Такъ, — каже Мася.

— Иди, йди! тобѣ лекше буде ѡбзнатись, поки я тутъ.

— Не хочу я, — каже Мася.

— Оляно! гукнула Печержиньска.

— Слухамъ, — ѡдозвалася, и ввійшла та молодиця, що запросила панѣ-матку до хаты.

— Заволай ту Касєнѣ, Масєнѣ...

— Бачь, и тутъ є Мася! бѣгай! заговорила панѣ-матка.

Мася й рухнула за Оляною. Думала небога, що тутъ, якъ на селѣ. Та не прошло й чверть години, якъ вернулась.

— Чого ты? спытала мати.

— Тутъ все ляхѣвки, ѡдказала Мася, смѣють ся зъ мене. Не хочу я тутъ бути. — Говорить и очи вытирає, бо соромить ся, та слѣзы самѣ ллють ся, мовъ бы ихъ тамъ повий озера въ запасѣ були.

— О! яке-жь оне! каже Печержиньска, — я-жь имъ дамъ! — И до панѣ-матки заговорила — она балакала по польски, а мы на свое звернѣмо — каже: якже вы, ѣмосѣ, погано повели свою дочку! Якъ хлопка яка! а дитя шляхетне. Та байдуже. додала въ мене вивчить ся. — И, каже, все то простота винна!

— Може й такъ, — думала собѣ панѣ-матка, може мы й простѣ. А мабуть, що вона правду каже, бо промѣжь паны треть ся, то всякого дива наслухаєть ся. А вони мають часѣ свѣтъ розпѣзнати; не те, що мы хлѣборобы — нѣколи и въ голову пошкробатись — не знаємъ свѣтови ладу. Не дармо покѣйний татуньо було розказують, що якъ зближати ся страшный судъ, то свѣтъ обернєть ся очима назадъ, а потылицею напередъ.

Богато було бѣ розказувати, якъ бы прийшлось перебирати все, що говорила Печержиньска зъ панѣ-маткою; тѣлько-що подобалася вона Люборадскѣй, бо обле-сна була. Наслухавшись всякого глуму надъ украинщиною, панѣ-матка згодила зъ Печержиньскою за тридцять карбованцѣвъ на рѣкѣ и все свое для дочки: харчѣ, прачка, — тай поѣхала до дому.

— Слухай же, доню, учительки, — сказала мати дочкѣ, — та вчи ся, а я буду довѣдуватись, якъ матиму зможность. А чого треба буде, переказуй черезъ ярмарковыхъ.

Мася выпровадила матѣрь ажъ за колыворотъ, тутъ и сю мову слухала, тай заплакала прощаючись, гѣрко заплакала.

— Не плачь доню, — каже мати, — учительку разумну матимешъ, наведе на добро. А що чоловікови легко дѣстаетъ ся? Не плачь же, — каже, и въ голову подѣлувала. И Мася вернулась, обтерши очи, бо вже знала соромъ, а мати поѣхала, думаючи сама собѣ: бѣдна дитина! не матиме добра въ сѣй школѣ; бо не даремне-жь покѣйний татуньо кажутъ, було, що будуть не ученики а мученики.

— А що доброго? поспытавъ панѣ-отецъ, якъ панѣ-матка до дому вернулась.

— Та ще нѣчого, — ѡдказала вона.

— А хочъ можна сподѣватись чого доброго?

— Та обѣтреть ся; а бѣльше — хто его знає?

— Коли бѣ хочъ ѡдъ мужицтва ѡдвыкла!

— Тобѣ все панство въ головѣ! каже панѣ-матка, — а вони все ходять до костела на набоженство, а не до свои церкви.

— Та хочъ и въ хлѣвѣ Богу помолить ся, абы щиро, — озавсь панѣ-отецъ. — А прикладъ добрый матиме, тамъ все паны та паны, та панѣ; навчить ся всего людяного. За вѣру-жь нѣчого боять ся — не зломить; бо не тямить по латиньскѣй. Та найлучше, що ты приѣхала, бо менѣ ажъ живѣтъ запавъ ся. Пошукай но чого смачненького зѣѣсти: сама покрѣпишь ся, та й я коло тебе.

(Дальше буде.)

ОРФЕЙ и ЕВРИДИКА.

(За Овидіємъ.)

Не довго Парки жити дали
На свѣтѣ сѣмъ Евридицѣ,
Нечайно нитку жизни втяли
Въ єя найкрасшому вѣцѣ.
Змѣя єѣ вкусила въ ногу

*) Metamorphoseon, lib. X, vv. 8—77.

И смерть взяла еѣ небогу. —
Не день, не два Орфей ридавъ,
На долю нарѣкавъ, моливъ ся,
Въ кѣнці въ дорогу онъ пустивъ ся,
Надъ Стиксѣ достатись загадавъ.

Вступивъ у Тинарейскіи брамы
И стежкою въ страшный Тартаръ
Зѣйшовъ мѣжъ тѣнями-мерцями,
Де здавна Плутоновъ володаръ
И Перзефона панували,
Въ немилѣмъ адѣ царствовали.
Ту вѣтримавъ ся журный спѣвакъ,
По Тартарѣ повѣвъ очима,
Ударивъ въ струны лиры ѣ зъ ними
Уразъ онъ заспѣвавъ оттакъ :

„Боги безсмертнѣй того свѣта,
Де все, що смертне, достась,
Прийшовъ я ту, не щобъ узрѣти
Страшный, пѣдземный свѣтъ той весь,
Тартаръ вашъ темный, его дива —
А жѣнка в ту нещаслива,
Котру наздоптана змня
У ногу въ кѣстку укусила
И мужа зъ нею розлучила —
Ту вѣсть Евридика моя!

„Тяжку и ненадѣйну страту
Старавъ я знести, якъ лишь мѣгъ,
Старавъ ся жалъ своѣй пригнѣтати,
Та Богъ любви перемѣгъ.
А Бога того добре всюды
Въ наземнѣмъ свѣтѣ знаютъ люди;
Не встоить передъ нимъ нѣхто. —
А ѣ васъ такожъ любви сила
— Якъ кажуть — разомъ получила —
И вы чей знаете его.

„Боги! на тѣ страшнѣи мѣсця,
На хаосъ въ темнѣмъ Тартарѣ,
Сю тышину — змилосердѣть ся,
Благаю васъ, безсмертнѣи!
Одкличте жѣнки смерть предвчасну
Вернѣть менѣ назадъ нещасну!...
Мы-жъ вѣ належимо до васъ;
И кождый зъ насъ сюда приходитъ
До тои вѣчнои господы,
Проживши даный вами часть.

„Надъ людскимъ родомъ часть безмежный —
Найдовше — власть вы держите!
И вна, проживши часть належный
Сюда пѣдъ вашу власть прииде.
Ужитку до часу. не дару
Жадаю я, боги Тартару!
Но сли зла доля, або Богъ
Бѣи тои ласки збороняе,
То я вертати не гадаю —
То тѣштешь смертью насъ обохъ!“

Такъ онъ спѣвавъ, моливъ о жѣнку —
Ажъ вѣ заплакали тогды,
Супъ рвати переставъ печѣнку,
А Танталъ не ловивъ воды.
Зъ збанками станули Белиды,
Заплакали и Евмениды,

На камени Сизифъ присѣвъ,
Спинилось колесо Иксѣона,
Самъ володаръ и Перзефона —
Вѣ розжалились бѣдъ сѣхъ слѣвъ.

На приказъ Плутона поволи —
Ще рана у нозѣ була —
Зближилась жѣнка до престола,
Евридика Орфѣева.
Еѣ бѣдавъ царъ спѣвакови,
Щобъ лишь додержавъ онъ умовы:
Нѣ разу, доки в Тартарѣ,
На жѣнку въ задъ не подививъ ся,
А все на верхъ землѣ спѣшивъ ся,
Якъ нѣ, — даремный буде даръ.

Пѣшли они въ гору обое
По стромѣй стежцѣ на той свѣтъ,
Скрѣзь тихо, все покрыте тѣмою —
Она зъ заду, Орфей вперѣдъ.
И вже дороги дуже мало
На верхъ землѣ имъ оставало,
Коли Орфей, у серцю радъ
Поглянути на ню, чи може
Де не лишилась по дорожѣ,
Звернувъ зъ любовою очі въ задъ.

И въ дѣль сейчасъ она злетѣла,
Тремтѣй руки простягла,
Зловити ними щось хотѣла,
Та ничъ зловити не могла.
И не жалилась вже на мужа!...
Та-жъ онъ любить еѣ такъ дуже. — —
Здалека ще: „бувай здоровъ“
Она рекла ему въ-последнѣе
И дальше покотилась, бѣдна,
Въ Тартаръ мѣжъ легкой тѣни зновъ.

Мовъ той, що пащѣ три зубатѣ
Пса въ Тартарѣ наразъ узрѣвъ,
Такъ и Орфей нашъ по той стратѣ
Злякавъ ся, ставъ и остоупѣвъ.
Зѣйшовъ наново въ Тартаръ темный;
Но трудъ его бувъ вже даремный.
Надъ Стиксомъ сѣмъ день перебувъ, —
Слѣзми, журбою лишь жививъ ся,
Ридавъ и на Богѣвъ жаливъ ся —
Въ кѣнці въ Родопу повернувъ.

1885.

Зъ латиньского перекладъ М-ей.

КОРОТКА ИСТОРИЯ ЛИТЕРАТУРЫ РУСКОЙ.

Написавъ Омельнѣ Огоновскѣй.

ПЕРІОДЪ ПЕРШІЙ.

(Дальше.)

2. Поученіе дѣтямъ Володимира Мономаха.

Якъ милою являе ся зѣрка, що въ темнѣй ночи
меркотить яснымъ сѣявомъ крѣзь чорнѣ хмары, такъ
изъ пѣтѣмы историчныхъ дѣй на Руси въ кѣнці XI. и
въ начатку XII. вѣку выринае принадно свѣтла статья

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Володимира Мономаха. Справдѣ великимъ бувъ сей князь, що бажавъ лише добра Руси и пѣклувавъ ся не тѣлько дружиною, але й хлѣборобами. Онъ бувъ найрозумнѣйшимъ мужемъ свого часу и визначувавъ ся всякими прикметами мудрого и доброго володаря. Видячи, що Русь изъ-за незгоды и усобиць князѣвъ упадає, намагавъ ся онъ двигнути батьківщину изъ пропасти загибелі національної и суспільної и старавъ ся одтакъ виховати свои дѣти якъ найлучше, чтобы дальше повели его дѣло розумно въ хосенъ Руси.

Для своихъ дѣтей написавъ Володимиръ Мономахъ „поученіе“ и выложивъ въ нѣмъ обовязки чоловіка зглядомъ церкви, товариства и родини. Се поученіе рисує намъ живо образъ передового дѣяча руского въ XII. вѣцѣ, що мавъ бути свѣточемъ всѣмъ землякамъ. Мономахъ згадує напередъ про братній межиусобиць, про порушене присяги, се-бѣ-то про головні причини недолѣ въ тѣмъ часѣ. Именно примѣръ св. Василя Великого, котрый писавъ науки для молодежи, подавъ князеві повѣдь, написати поученіе для своихъ дѣтей; впрочѣмъ не мѣгъ онъ не добачати взбрѣя для свого писаня въ тыхъ „поученіяхъ дѣтямъ“, якій замѣщено въ Изборнику Святослава зъ 1076. р. Выписує отже деякі мѣста изъ псалтыри и зъ писемъ Василя В., та й поручає дѣтямъ, выповняти дѣла милосердія: приятель „смердѣвъ“ не вдоволяє ся обрядомъ неподвижнымъ, але бажавъ оживити его духомъ практичної любви христіянської. Сюди односять ся мѣжъ иншими отъ-ей его слова: *„Ни права, ни крива не убивайте, ни повелѣвайте убити его, аще будетъ повиненъ смерти, а душа не погубляете никакояже хрестіянъ. — Бѣлаго при-сѣдите, надъ мертвеца идѣте, яко вси мертвечи есмы; и человека не минѣте не привѣчавше, добро слово ему дадите“*. Згадує одтакъ про взаємини мужа до жены кажучи: *„Жену свою любите, но не дайте имъ надъ собою власти“*. Впрочѣмъ подає князь науки що-до життя товариського, захвалює гостину и заохочує до запопадливости науки, замѣчаючи отъ-се: *„Бѣгоже умлячи, того не забывайте добраго, а егоже не умлячи, а тому ся учите: якоже бо отецъ мой дома сѣдя изумляше пять языкъ; въ томъ бо честь есть отъ инѣхъ земль“*. Опѣсля упоминає дѣтей, остерегати ся лѣности: *„лѣность бо всему мати; аже не учить, то забудетъ, а егоже не умѣетъ, а тому ся не учить. — Да не застанетъ васъ солнце на постели: тако бо отецъ мой дѣлаше блаженный и вси добріи мужи свершени“*. А вже-жъ мимо невысупчого труда позволяє князь поспати въ полудне, бо *„спаніе есть отъ Бога присуждено полудне; отъ чина бо почиваетъ и звѣрь и птици и чело-вѣци“*.

По молитвѣ рано князь сѣдавъ думати зъ дружиною, опѣсля-жъ судивъ людей. Одтакъ описує онъ дневніи свои труды, згадує про военні походы, именно про походы противъ Половцѣвъ и такожъ про ловы дикихъ звѣрѣвъ. Охота на ловахъ въ тыхъ часахъ не була простою забавою и втратою часу, противно она вважала трудомъ хосеннымъ; на ловахъ убивано дикихъ звѣрѣвъ, котрыми наповнялись тогдѣ великіи лѣсы и просторіи стѣны рускы. На такихъ ловахъ находивъ ся князь неразъ въ великомъ небезпеченствѣ. Самиця тура метала его зъ конемъ двѣчі на рогахъ своихъ; олень коловъ его, а зъ двоухъ лосѣвъ оденъ топтавъ его ногами, другій же коловъ рогами; дикий вепрь бѣдъ бедра мечъ бдорвавъ; якійсь лютый звѣрь скочивъ ему на бедро и коня поваливъ зъ нимъ на землю...

Володимиръ Мономахъ кѣнчить свое „поученіе“ трома гадками: гадкою о промыслѣ божьмъ, о любви и о прощеню ворогамъ. Тутъ мабуть самъ авторъ вставивъ листъ, писанный до Олега Святославича въ 1096. р. поѣсля битвы Муромской, въ котрій убито Изяслава, сына Мономахового. Вѣдай хотѣвъ князь свои слова о прощеню ворогамъ затвердити власнымъ примѣромъ. Въ сѣмъ бо писемъ прощає вину родовому своему ворогови Олегови. бо не хоче погубити землѣ рускон.

„Поученіе“ кѣнчить ся молитвою ко Спасителю, Матери Божій и Андрію Критскому, творцеви канона покаянного.

„Поученіе“ Володимира Мономаха найдено въ рукописи Лаврентіевскій лѣтописи Несторовой, де оно вставлено пѣдъ 1096. рокомъ. Але розбѣръ сего памятника доказує, що не лѣтописецъ, але самъ Володимиръ написавъ цѣле „поученіе“, та що оно складомъ своимъ духови XII. вѣку зовсѣмъ одповѣдає¹⁾.

3. Лѣтописи.

Лѣтописи появляются ся рано въ тѣй державѣ, въ котрій жизнь исторична есть богата дѣями важными та необычайными. Вже-жъ въ стародавній Руси, почавши одъ Рюрика, князѣ зъ дружиною изъ-за державныхъ своихъ змаганъ подавали тямущимъ грамотѣямъ чи-мало матеріалу до записуваня фактѣвъ историчныхъ. Вѣины та усобиць князѣвъ здавались тѣмъ письменникамъ рѣвно важными проявами въ житю народномъ, якъ необычайными оказувались деякі зъявища природні въ еволюціяхъ тѣлъ небесныхъ. Жизнь простого люду зъ его демократичнымъ побутомъ и поэтичнымъ свѣтлоглядомъ не явилась достойною для ширшого огляду въ писаняхъ такихъ, що складались по взбрѣямъ византийскимъ.

Византия дала Руси просвѣту христіянскому, и про-те не тѣлько поученія, посланія и проповѣди, але й лѣтописи грамотѣвъ рускихъ одержали свой зачатокъ одъ подобныхъ творѣвъ литературы византийской. А поза-якъ деякихъ хронографѣвъ (лѣтописцѣвъ) грецкихъ переложено на языкъ болгарско-славянскій вже въ половинѣ X. вѣку, а може й раньше, то зъ такими писаньями познакомились скоро й рускіи письменники, добавляючи въ нихъ взорець до засновку свои питомой лѣтописной дѣяльности. Ба, догадуютъ ся деякі учени мужѣ нашихъ часѣвъ²⁾, що духовенствомъ записувались первѣстно короткіи замѣтки на „пасхальныхъ таблицяхъ“ пергаминовыхъ, на котрыхъ на кѣлька лѣтъ напередъ обраховано и зазначено тѣ дѣя, въ котрій мавъ выпасти празникъ пасхи въ сѣмъ або тѣмъ роцѣ. Такіи пасхальніи таблицѣ розсылаю въ давній Руси часъ одъ часу по церквахъ и монастыряхъ, и одтакъ незаписаніи мѣсяця тыхъ таблицъ выповнювались одвѣтными замѣтками, котріи односились будьто до яконьскъ подѣвъ историчной, будьто до внутрѣшньої жизни сего або того монастыря. Такъ отже на тыхъ таблицахъ противъ дотычного року духовніи грамотѣи записували короткіи вѣсти про вѣину князѣвъ зъ поганцями, про заразу и пошестъ,

¹⁾ „Поученіе дѣтямъ“ выдавъ у-перве графъ А. Н. Мушинъ-Пушкинъ 1793. р. пѣдъ заголовкомъ „Духовная“, се-бѣ-то „послѣдній духовный заповѣтъ“. Оно находить ся такожъ въ рукописи Лаврентіевскій лѣтописи Несторовой (Полное собраніе рус. лѣтописей. Томъ I. С.-Петербургъ. 1846; стор. 100—107).

²⁾ П. Полевый. „Исторія русской литературы въ очеркахъ и біографіяхъ“. С.-Петербургъ 1872, стор. 171.

про з'явилише крѣвовой хвостатой звѣзды, про чудеса образа святого и таке инше. Коли-жъ запасъ такихъ вѣстей нагромадивъ ся, а наука межъ свѣтскими духовниками та черцями стала ширшати, то явились такі грамотѣ, що вже не вдоволялись короткими замѣтками на пасхальныхъ таблицяхъ, а захотѣли утворити щось бѣльше повного, одвѣтного взбѣрцямъ византійскимъ. Такъ отже изъ тыхъ короткихъ замѣтокъ, списанихъ на пасхальныхъ таблицяхъ та изъ ширшихъ вѣстей, принятыхъ одъ хронографѣвъ грецкихъ, або записанихъ пѣсля оповѣданя самовидцѣвъ, утворились зъ годоми-перегородомъ тѣ рускї лѣтописи, котрї майже въ одноѣмъ часѣ списувались въ головныхъ городахъ Руси, въ Кієвѣ, Черниговѣ, Новгородѣ и на Волыни.

Рускї лѣтописи давномъ doby житя литературного вважають ся лѣтописями княжими. Князь єсть сонцемъ яснымъ нашихъ лѣтописцѣвъ; коли одтакъ зъ его вины заворушитъ ся Русь усебицею, коли по тѣй причинѣ тяжка неволя навѣстятъ простыхъ „смердѣвъ“, то набожный чернець-лѣтописецъ добачає въ злидняхъ кару божу за людскї грѣхи. Не диво отже, що лѣтописецъ записує запопадливо всякї змаганя князя и его дружины, що любує ся въ живыхъ описахъ крѣвавыхъ войнъ и усебиць, межъ-тимъ коли тѣлько иногда мовѣ нехотѣ згадує про зборы народнї, що звались вѣчемъ. залишаючи въ загалѣ порушати такі пытаня, котрї князеви не конче були милыми. А вже-жъ князѣ доставляли духовнымъ грамотѣямъ всяку пѣдмogu въ труднѣмъ дѣлѣ списуваня вѣстей историчныхъ. Особливо черцѣ ученї находили ласку у князя-володаря, бо они могли стати вѣстниками его славы по всему свѣту. Въ монастырь приходивъ князь передъ зачаткомъ важной справы, просити умныхъ черцѣвъ о радѣ. Духовники бували послани и одправлялись въ далеку чужину, де познакомлювались зѣ обычаями и обычаями незвѣстной имъ землѣ; они могли дѣзнатись про пляны стратегичнї своихъ князѣвъ, а супроводжаючи войско въ походѣ могли бути наочными свѣдками крѣвовой битвы. Духовники бували неразъ секретарями (дьяками) у князѣвъ и про-те были имъ звѣстий всякї тайны кабинетовѣ. Такъ отже духовнї особы, а особливо черцѣ, були дѣйстви спосѣбнї, займатись списуванемъ грамотъ державныхъ и вѣстей историчныхъ, изъ-за чого не дивно, що першими лѣтописцами рускими були смирнї черцѣ.

а) Лѣтописъ Несторова.

Перша лѣтописъ руска приписує ся звичайно Несторови, що бувъ черцемъ монастыря печерского. Про его жизнь звѣстно намъ лишь се, що вступивъ въ монастырь въ 17. роцѣ житя, та що игуменъ Стефанъ постригъ его въ черцѣ а одбѣля поставивъ въ дїяконы. Въ 1091. р. поручено Несторови одшукати въ печерахъ мощи Теодосїа, котрї онъ дѣйстви одкрывъ при помочи двоухъ другихъ черцѣвъ. Такожъ довѣдуємо ся зъ лѣтописи, що Половцѣ напавши на Кієвъ (1096) розграбили печерскїй монастырь. Кѣлькокохъ черцѣвъ тогдѣ вбито, Несторъ же и прочї братя спасли щасливо свою жизнь. Се справдѣ незначнї дробницѣ, якї збереглись про жизнь Нестора. Одтакъ не знаємо, де и коли онъ родивъ ся, та коли вмеръ. Догадують ся тѣлько, що родивъ ся въ Кієвщинѣ около 1056. року, та що вмеръ межъ 1113. а 1136. р. Сю послѣдню дату смерти Нестора поставивъ А. Бельовекїй („Latopis Nestora“ стр. 6).

Несторъ написавъ а) „Чтенїе о житїи и о погубленїи блаженную страстотерпцу Бориса и Глѣба“. б) „Житїе преподобнаго отца нашего Теодосїа игумена печерского.“ Крѣмъ сихъ двоухъ житєписей зладивъ Несторъ ще бо-дай въ засновку Лѣтописъ руску пѣдъ заголовкомъ: „Се повѣсти времяныхъ лѣтъ, откуда есть пошла руская земля, кто въ Кієвѣ нача первѣе княжити, и откуда руская земля стала есть“. Въ сѣй лѣтописи згадує Несторъ про жизнь печерскихъ отцѣвъ Дамїана и Іеремїа, Матвѣя и Исаакїа.

Авторомъ лѣтописи уважають звичайно Нестора. Уже въ XIII. вѣцѣ пише чернець Поликарпъ въ „посланїи“ ко Акиндинови, архимандритови печерского монастыря отсю замѣтку про лѣтописца Нестора: „Ако же блаженный Несторъ въ лѣтописцѣ написа о блаженныхъ отцѣхъ, о Дамїанѣ и Іеремїи и Матвѣи и Исаакїи“. А на внѣшнѣмъ мѣсци сего „посланїа“ читаємо, що до черця Никиты Затворника (що одбѣля бувъ епископомъ Новгородскимъ) пришло много черцѣвъ, помолитись надъ нимъ о его здравлѣ. Никита бо по думцѣ тогдѣшнихъ людей мавъ въ собѣ бѣса и пророкувавъ его силою. Поликарпъ пише, що черцѣ тѣ пришли зъ игуменомъ Никономъ, та що зъ ними бувъ Несторъ, иже написа лѣтописецъ. Той Никонъ бувъ наслѣдникомъ игумена Стефана, котрїй постригъ Нестора въ черцѣ. Поликарпъ же переймивъ сю вѣсть одъ Симона, що бувъ печерскимъ черцемъ до 1215. р.

А вже-жъ историкъ Костомарѣвъ высказавъ, що лѣтописъ, котру зовуть Несторовою, не принадлежитъ въ цѣломъ своѣмъ объемомъ сему писателю¹⁾. По думцѣ Костомарова бувъ Несторъ тѣлько лѣтописцемъ печерского монастыря; редакторомъ же ви треба вважати игумена Сильвестра, якъ се доказує слѣдующа записка: „Игуменъ Сильвестръ святого Михаила написахъ книги си лѣтописецъ, надѣяся отъ Бога милость прїяти, при князи Володимѣрѣ, княжащю ему Кієвѣ, а мѣ въ то время игуменство у святого Михаила въ 6624, индикта 9 лѣта²⁾“.

Сєю записку поставлено въ кѣнци лѣтописи Лаврентїевскои пѣдъ рокомъ 1110. Сямъ бо рокомъ кѣнчить ся такъ звана лѣтописъ Несторова, а одтакъ слѣдує лѣтописъ Сильвестра, игумена Выдубецкого монастыря въ Кієвѣ. Сильвестрови отже приписуєть продовженє лѣтописи Несторовои одъ 1111. до 1116. р., и мабуть занявъ ся онъ такожъ редакцією лѣтописного матерїалу, доставленого черцемъ Несторомъ. Однакже не годить ся думати, що Несторъ бувъ тѣлько лѣтописцемъ печерского монастыря, та що самъ Сильвестръ описавъ всякї змаганя князѣвъ и ихъ дружины. Судачи бо по житєписямъ Несторовымъ можъ легко дѣзнатись, що авторъ ихъ бувъ грамотѣемъ не-абы-якимъ; се бо писавъ онъ ясно и вельми складно, користуючись правильными конструкціями граматичными. Въ тѣй же частинѣ лѣтописи, що приписує ся Сильвестрови, стьяль єсть подекуды запутаный и въ загалѣ писанє єсть мало оживлене мовою драматичною. Єсть отже дуже вѣроятнымъ, що переважно бѣльша часть першої лѣтописи рускои єсть творомъ самого Нестора, що отже Сильвестръ єѣ доповнивъ и остаточнѣ зредавувавъ.

Змѣстъ лѣтописи. Лѣтописъ Несторова, що зове ся „повѣстею временныхъ лѣтъ“, по примѣру ви-

¹⁾ „Вѣстникъ Европы“. Журналъ исторїи-политики-литературы. Восьмой годъ. Книга I 1873. Петербургъ, стр. 6. — Порѣвн. „Извѣстїа императорской Академіи Наукъ“, томъ X. вып. 1.

²⁾ „Полное собранїе рус. лѣтописей“, т. 1, стр. 123.

зантійських хронографів починає ся вычисленнямъ тыхъ земель, котрѣ по потоцѣ дѣстались сынамъ Ноя. За короткимъ нарисомъ географіи старого свѣта слѣдуетъ одтакъ исторія Славянъ. Сбѣмнувши про Дифиро лѣтописецъ наводитъ легенду про Андрѣя, который сею рѣкою прибувъ одъ Кореуны подъ горы, що на нихъ опбѣся здвигъ ся городъ Кіѣвъ. Именно розказує лѣтописецъ про первѣстный побутъ Славянъ надъ Дунаємъ, про вандрѣвку ихъ зъ одтамъ въ землѣ пѣвнѣчнѣй и пѣвнѣчно-схѣднѣй, про демократично-громадскій ладъ у тыхъ племенъ, зъ котрыхъ зложила ся опбѣся Русь-Украина... Рокомъ 862, се-бѣ-то повѣстею про прикликане Варяговъ изъ-за моря, починає ся лѣтописъ руска, котра Несторомъ доводить ся до 1110. р., по чѣмъ игуменъ Сильвестеръ писавъ еѣ дальше до 1116. р.

Способъ писанія. Лѣтописецъ задивлює ся на подѣѣ историчный изъ становища религійного; въ его писаню скриває ся всюды набожна тенденція. Въ рамкахъ лѣтописи учить онъ христіянскіи етики и являє ся часто проповѣдникомъ покаяня супротивъ грѣшныхъ земляковъ. Все-жъ таки крѣзь религійный аскетизмъ проглядає неразъ любовь до рѣднои землѣ и до святощѣвъ народныхъ. А вже-жъ князь стоить у руского лѣтописця по-надъ всякими змаганіями городянъ и хлѣборобѣвъ: хочъ онъ причиною лиха и недолѣ на Руси, то лише онъ являє ся одицетворенемъ власти, ба, пѣзнѣйше стає ся воля его единымъ жереломъ правъ въ державѣ.

Оповѣдане въ бѣльшій части лѣтописи єсть простымъ, а декуды й наивнымъ, хочъ добавляемо й такі мѣсця, що дѣйстно визначають ся артизмомъ поетичнымъ. Та й не дивота, що люде тямущі читають лѣтописъ Несторову зъ великимъ интересомъ; лѣтописецъ нашъ користувавъ ся часто людowymi переказами, ба й пѣснями простонародными, изъ-за чого писане его являє ся денекуды зеркаломъ свѣтогляду давныхъ Русанѣвъ. Именно Костомарѣвъ выказавъ наглядно, що деякі повѣсти лѣтописця про першу добу исторіи Руси основують ся на творахъ стародавней словесности устной¹⁾. Зъ того однакже не слѣдуетъ, мабуть бы повѣсти першого лѣтописця руского не були достовѣрными; хоча бо онъ хѣснувавъ ся переказами словесности устной, то самъ фактъ историчный являвъ основу непохитну, та тѣлько окрасы его въ свѣтоглядѣ люду могли бути выдуманіи фантазією. Вже-жъ головна заслуга нашего лѣтописця єсть та, що онъ визначує ся рѣдкою любовью правды та й объективнымъ представленемъ дѣѣ историчныхъ. Онъ подавъ намъ вѣрный образъ стародавней Руси, выказуючи такожъ односини єѣ до сусѣднихъ народѣвъ славянскихъ. Справдѣ заслуга першого лѣтописця єсть дуже велика. Майже всѣ народы славянскіи завдячують єму тѣе, що поконвѣчна ихъ старина найшла въ его творѣ основу историчну. Именно коротка этнографія славянська, замѣщена въ началку лѣтописи єсть найважнѣйшимъ документомъ для исторіи всѣхъ народѣвъ славянскихъ.

Жерела лѣтописи Несторової. а) Византійскій хронографъ, именно же Палея. Палеею²⁾ звалась початковѣ часть хронографа; она обѣймала оглядъ дѣѣ историчныхъ одъ сотворенія свѣта до христіянства и до погйбѣли жидѣвскої. Оповѣдане историчне перемѣша-

лось тутъ зъ переказами устными, зъ розпираниями бого-словескими и зъ полемикою противъ вѣры жидѣвскої. Грецку жъ Палею переложено вѣдай рано на мову болгарско-славянську, а редакція руска сего твору зладилась еще до нападу татарского. Одтакъ византійскій хронографъ подавали рускимъ грамотѣямъ багато матеріалу, цѣлу енциклопедію вѣдомостей, котрою они до волѣ могли покорыстуватись. Тѣ хронографы переложено изъ мовы грецкой на болгарско-славянську вже въ X. вѣцѣ. Сюды належить именно хроника Іоанна Малалы, котру переложивъ болгарскій священникъ Григорій; але мабуть еще раньше переложено на болгарску мову иншого хронографа Георгія, що прозавъ себе Амартолемъ (ἀμαρτολής = грѣшный), и живъ въ вѣцѣ IX. Изъ хроникъ сего Георгія Амартоля увѣйшовъ въ лѣтописъ руску географичный оглядъ старого свѣта; одтакъ принято изъ неї оповѣдане про звичаѣ и обычаѣ деякихъ азійскихъ народѣвъ и племенъ, якъ Сирѣвъ, Бактріянъ, Халдеѣвъ и и., а крѣмъ того замѣщено еще переложену повѣсть про волхва (чарѣвника) Аполонія Тіанейского. Впрочѣмъ лѣтописецъ нашъ користувавъ ся такожъ грецкимъ творомъ Методія, єпископа Патарского, именно его словомъ „о царствѣ языкъ послѣднихъ вѣрменъ.“ Звѣстны були єму такожъ договоры рускихъ князѣвъ Олега, Игоря и Святослава, заключеніи зъ цѣсарями византійскими. Тѣ договоры замѣщено въ лѣтописи Несторовѣй; сюды увѣйшли они безперечно изъ тексту болгарско-славянского, що бувъ перекладомъ оригиналу грецкого.

б) Житєписи славныхъ мужѣвъ, примѣромъ житєписи славянскихъ апостолѣвъ Кирила и Методія, рускихъ князѣвъ Володимира Великого, Бориса и Глѣба и и. Сими готовыми творами лѣтописецъ хѣснувавъ ся одвѣтно заложену плянови своихъ повѣстей, и про-те або лишивъ ихъ незмѣнными, або розширивъ ихъ переказами народными.

в) Записки церковный и монастырскіи, именно „пасхальнѣй таблицѣ“, про котрѣ выше де-що сказано.

г) Творы устной словесности, именно повѣсти и пѣсѣ. Сюды належать переказы про Обрѣвъ, що були чудовищами митичными, про Кіа, Щека и Хорива, про смерть Олега одъ своего коня, про смерть Игоря, про княгиню Ольгу, именно про мѣсть єѣ супротивъ Деревлянъ, про богатырскій дѣла Святослава Игоревича и т. и.

д) Оповѣданя самовидцѣвъ, особливо-жъ оповѣданя 90-лѣтного старця Яна († 1106), що бувъ сыномъ воеводы Вышаты, а внукомъ Остромира, посадника Новгородского, для котрого новгородскій дѣякоу Григорій переписавъ зъ давнѣйшого тексту Евангеліє въ языкѣ старословѣнскомъ. Самъ Янъ бувъ такожъ воеводоу; воювавъ часто зъ Половцями и збиравъ данину для князѣвъ по рѣжныхъ земляхъ Руси. Такой мужъ видѣвъ отже въ свѣтѣ багато и про-те лѣтописецъ згадує, що одъ него много рѣчей довѣдавъ ся¹⁾. Крѣмъ Яна по-кликує ся лѣтописецъ еще на иншого самовидця, Гюрату Роговича, купца Новгородского. — Почавши же одъ другого половини XI. вѣку, про „княженіє“ Всеволода Ярославича и Святополка Изяславича (1078—1113) и вѣдай еще й про „княженіє“ Володимира Мономаха (1113—1125) писавъ Несторъ вже яко самовидецъ тыхъ дѣѣ, що передъ его очима розвивались.

¹⁾ „Вѣстникъ Европы“. Восьмый годъ 1873. Книга I, стор. 10—34; книга II, стор. 570—624; кн. III, стор. 8—60.

²⁾ „Палея“ — одъ грецкого слова *παλαιός* = стародавний.

¹⁾ Полное собраніе рус. лѣтописей. I, 120.

Рукописи летописи Несторови. Найважливішими суть дві рукописи — Лаврентієвська та Іпатська. Лаврентієвська рукопис названа одъ черця Лаврентія, котрий зладивъ летописъ Несторову для суздальського князя Дмитра Константиновича въ 1377. р. Рукописъ сю одкривъ графъ Алексій И. Мусинъ-Пушкінъ, оберпрокуроръ св. синода, той-самий, котрому повелось опбселя одкрити „Слово о полку Игоревѣмъ“. Она находить ся теперь въ императорской публичной библиотекѣ въ Петербургѣ. Очевидно, що сеся рукописъ, списана въ другой половинѣ вѣку XIV., не може уважатися вѣрною копією первѣстной летописи Несторовою; вже-жъ черезъ двѣстѣ колькадесять лѣтъ переписувачѣ заподѣляли безъ сумнѣву багато змѣнъ въ текстѣ летописця, а то именно тогдѣ, коли зладили рукописъ въ Суздальщинѣ. Однакже межи вѣсьми иншими рукописъ Лаврентієвська есть важною именно за-для того, що въ мовѣ еи переходилось найбѣльше такихъ прикметъ, якѣ духови старорусского языка въ вѣцѣ XII. справдѣ одповѣдають. Жаль тѣлько, що сеся рукописъ есть чи-мало ушкоджена; на колькахъ бо мѣсяцяхъ недостае въ текстѣ деякихъ картокъ. Повѣсти „временныхъ лѣтъ“ доведенъ въ нѣй до 1305. р. Въ концѣ заявляе Лаврентій свою радѣсть, що довершивъ своего дѣла, переписавши летописъ и каже смирно: „И нынѣ, господи отци и братья! оже ся гдѣ буду описалъ, или переписалъ, или не дописалъ, чтите исправлявая Бога дѣла, а не клените, занеже книги ветшаны а умъ молодой не дошелъ“.¹⁾ Рукописъ Лаврентієвску ставъ выдавати професоръ Тимковскій въ Москвѣ 1842. р., тѣлько-жъ по причинѣ его смерти се важне выдане перерывае ся 1019. рокомъ. — Іпатська летописъ односитъ ся ко концю XIV., або ко початку XV. вѣку. Она зовсея Іпатскою изъ-за того, що находилась въ монастырѣ Іпатскомѣ въ Коостромѣ, городѣ Россіи пѣвнѣчной; теперь берегутъ еѣ въ библиотекѣ императорской Академіи Наукъ въ Петербургѣ. Рукописъ Іпатска обймае три оддѣльный части: а) повѣсти временныхъ лѣтъ, с. в. летописъ Несторову до 1110. р.; б) летописъ Кіевску одъ 1111—1201. р. и в) летописъ Волыньско-галицку одъ 1201—1292. р. Рукописъ сю выдала археографична комисія въ Петербургѣ 1871. р. („Летописъ по Іпатскому списку“); редакцію сего выданя занявъ ся членъ комисіи С. Н. Палаузовъ.

Першій разъ выпечатано Несторову летописъ въ Петербургѣ 1767. р. 4°. Се выдане не може уважатися поправнымъ.

Зъ помѣжъ иншихъ выданъ летописи Несторовою одъ значують ся отъ-сѣ:

а) Несторъ. Russische Annalen in ihrer slavonischen Grundsprache verglichen, übersetzt und erklärt von August Ludwig Schlözer. — Theil 1—5. 1802—1809. Göttingen. 8°. Се важне выдане сягае лише до начатку „княженія“ Володимира Великого.

б) „Полное собраніе русскихъ летописей, изданное по всевысочайшему повелѣнію археографической комиссіей“. Томъ первый: Лаврентіевская и Троицкая летописи. Томъ второй: Іпатіевская летописъ. С.-Петербургъ 1846. 1843. 4°. — Комисія археографична подѣ проводомъ Берендікова користувалась 168 рукописями, уважаючи найлучшими рукописи Лаврентієвску та Іпатску.

в) „Chronica Nestoris“. Textum russo-slovenicum edidit Fr. Miklosich. Vindobonae 1860. 8°. Основую тексту служить Миклошичеви рукописъ Лаврентієвска. Въ летописъ приймае онъ такожъ „поученіе и посланіе Мономахово“ и кончить еѣ рокомъ 1110. Миклошичъ хотѣвъ звести різнородну фонетику рукописей на ладъ одностайный и зъ выем-

комъ носовыхъ звуковъ ѡ, ѡа (ѡ, ѡа) и ѣ, ѣа (ѣ, ѣа) наблюдалъ переважно фонетику старословѣнскую.

г) „Latopis Nestora“ z dodatkiem Monomacha nauki i listu do Olega w oryginalne i polskiem tłumaczeniu wydali i objaśnili August Bielowski i Jan Wagilewicz. Lwów 1864. 4°. (Окрема одбитка изъ дѣла „Monumenta Poloniae historica“, t. I.) Въ сѣмъ выданю служить основою рукописъ Іпатска, и тѣлько при справленю похибокъ выдавчѣ хѣснувались рукописею Лаврентієвскою. Бельовскій и Вагилевичъ выдали летописъ Несторову именно по той причинѣ, що рускѣй летописецъ „co do pierwszego okresu dziejów Polski jest źródłem niesłychanej wagi“ (стор. 28.) Вже-жъ и польскѣй летописецъ Мартинъ Бельскій и Матѣй Стрыйковскій користувались летописею Несторовою, хочъ въ творѣ нѣгде того не высказували, ба и Длугошъ признавъ ся, що подѣ старѣсть учивъ ся по-руски, чтобы мѣгъ добре зладити исторію польску.¹⁾ Въ печатаню тексту Бельовскій и Вагилевичъ вдѣляли деякі змѣны фонетичні; именно ввели они въ выдане свое старословѣнскѣ носовѣ звуки ѡ, ѡа (ѡ, ѡа) и ѣ, ѣа (ѣ, ѣа), котрі въ старорускихъ писаняхъ звичайно чистыми самогласными а, я — у, ю заступають ся. Побѣчъ тексту старорусского замѣщено ще гарный перекладъ польскѣй, мѣжъ-тѣмъ коли деякі поясненя реальніи находять ся посяла тексту и перекладу.

д) „Летописъ по Іпатскому списку. Изданіе археографич. комисіи“. С.-Петербургъ. 1871. 8°.

Изъ перекладѣвъ летописи Несторовою суть важнѣйшіи: а) згаданный польскѣй перекладъ Бельовского и Вагилевича; б) чекскій перекладъ К. Я. Ербена (въ Празѣ 1867); в) датскій — С. W. Smith-а (въ Копенгагѣ 1869); г) французскій перекладъ, якій выдавъ Louis Leger, професоръ школы живучихъ языковъ ориентальныхъ въ Парижѣ въ 1884. роцѣ.

До летописи Несторовою односитъ ся богата литература. Зъ-помѣжъ писемъ, що поясняютъ саму летописъ або языкъ еи, подносять ся тутъ лише отъ-сѣ:

а) Nestor, eine historisch-kritische Untersuchung über den Anfang der russischen Chroniken von M. Pogodin. Uebersetzt unter Revision und Erweiterung des Verfassers von F. Löwe. St. Petersburg. 1844.

б) Ueber die Sprache der ältesten russischen Chroniken, vorzüglich Nestor's — von Franz Miklosich. (Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften (XIV. Band. — Separatabdruck. Wien 1855.)

в) О составѣ русскихъ летописей до конца XIV. вѣка. 1. Повѣсти временныхъ лѣтъ. 2. Летописи южно-русскія. — Исслѣдование К. Бестужева-Рюмина. С.-Петербургъ 1868.

г) Nestoris rem litterariam adumbravit eiusque Chronicon c. 1—20 in Romanorum sermonem convertit Constantinus Łuczakowski. (Ex programme scholae Leopoliensis, quae appellatur gymnasium academicum, separatim expressa.) Leopoli 1884.

6) Летописъ Кіевска.

Летописи doby княжон суть неначе величюю трилогію подѣй историчныхъ Руси. Навпередъ въ летописи Несторовѣй видимо засновокъ величюю драмы историчной; въ Кіевскѣй летописи розвивае ся акція и появляють ся коллизіи въ змаганю пристрастій, а въ летописи Волыньско-галицкѣй²⁾ приготавлие ся розвязка дѣй историчныхъ и приближуе ся оконечна катастрофа. А по-за-якъ въ поезіи драматичной тая часть драмы, що въ нѣй розвивае ся акція, найбѣльшій будить интересъ у зрѣтелѣвъ.

¹⁾ „Cano iam capite ad perdiscendas literas rutenas me ipsum appuleram, quatenus historiae nostrae series certior redderetur“. (Historia polonica, ed. Lipsiae 1711. Auctoris epistola dedicatoria.)

²⁾ Летописъ Волыньско-галицка належить до другого періоду исторіи литературы, тому-то про неѣ тутъ ширше не говоримо. Не вспоминаемо въ загалѣ нѣчого про летописи Новгородскѣй и деякі инші, по-за-якъ въ объясъ сѣя нашої исторіи належать тѣлько тѣ творы, що описані були въ Руси полуднево-заходной.

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

то й въ нашихъ лѣтописяхъ друга часть историчной трилогіѣ въ читаню подобае ся наибѣльше.

Лѣтопись Кіѣвска представляе переважно дѣѣ Кіѣвскаго князѣвства; сусѣдними же князѣвствами полуднево-заходной Руси займае ся лишь о стѣлѣ, о скѣлко они берутъ участь въ справахъ матери русскихъ городовъ. Лѣтопись сея есть отже продовженіемъ лѣтописи Несторовой и обдѣймае дѣѣ бдѣ 1111. до 1201. р.,¹⁾ — бдѣтакъ *Сильвестръ*, игуменъ Выдубецкаго монастыря въ Кіѣвѣ, той самый, котрому приписують послѣдню редакцію лѣтописи Несторовой, бувъ першимъ грамотѣемъ, що бдѣ 1111. до 1116. р. ставъ списувати дѣѣ князѣвства Кіѣвскаго. Бдѣ 1116. до 1155. р. писавъ сю лѣтопись *великій Нифонтъ*, игуменъ Волинскій, котрый бдѣ 1130. р. бувъ епископомъ Новгородскимъ. Имена же прочихъ грамотѣевъ, що лѣтопись Кіѣвску писали дальше до 1201. р., не суть намъ звѣстні. Вже-жъ найкрасшою есть тота часть лѣтописи, котру написавъ Нифонтъ. Межи рускими князьями выначуе ся тутъ именно Володимирко, князь Галицій, змаганя и дѣѣ котрого представляють ся справдѣ драматично.

Такъ лѣтопись Кіѣвска, якъ и Несторова писанъ въ тогдѣшнімъ книжнѣмъ, се-бѣ-то въ церковно-славянскѣмъ языкѣ, примѣшанѣмъ зб словами, формами и конструкціями (мало)русскими. Лѣтописецъ нашъ жили мѣжъ народомъ, тому-то годѣ було имъ бдѣвернутись бдѣ животворного духа мовы рѣднои. А вже-жъ учені черцѣ не могли мовѣ живѣй выначити пристановища побѣчъ сильного змаганя языка церковного; бѣльше прихильними для тои мовы були грамотѣѣ свѣтскі. Изъ-за того давнѣйшій памятникъ „Правда Русьская“ есть важнѣйшимъ жереломъ для выученя языка старорусского, нѣжъ згадані обѣ лѣтописи.

(Дальше буде.)

СВАТОПЛУКЪ ЧЕХЪ.

(Дальше.)

Майже рѣвночасно зъ „Вацлавомъ зъ Михаловицѣ“ появила ся въ издаваныхъ Яномъ Нерудомъ „Поетическихъ Бесѣдахъ“ преміала казка Чехова „Petrklíč“ (Петровъ ключѣ). Се поетична аллегорія ось якого змісту. Райскій воротаръ упустивъ на землю золоті ключѣ. Найшовъ ихъ парубокъ, котрый продавъ ихъ жидови; бдѣ него купивъ ихъ ученый археологъ, котрый вбачивъ въ нихъ ключѣ бдѣ Вышеграду (первѣснои столицѣ чеськихъ князѣвъ) и написавъ о томъ учену розправу. Выряжено комисію, щобъ се рѣзсѣдила. А въ томъ ключѣ укравъ крукъ и занѣвъ до свого гнѣзда, де ихъ найшовъ хлопчина и почавъ на нихъ свистати. Ключѣ выдавали чарѣвнй звуки; хлопчина ставъ ся славнымъ артистомъ, поки якийсь завистникъ не поѣсеунувъ ему ключѣ поѣроблені. Але й той не довго тѣшивъ ся ихъ славою: люде добачили, що то властиво ключѣ грають, а бѣвъ есть тѣлько дмучимъ мѣхомъ. Кинули ихъ до озера, бдѣки ихъ выловивъ рыбаць и бдѣчинивъ ними заклятый замокъ, де его повитала прекрасна дѣвчина. Подруживши ся зъ нею, кинувъ ключѣ зновъ до озера. Ту прогинула ихъ рыба, рыбу зловивъ монахъ, а гвардіанъ

¹⁾ Лѣтопись Кіѣвску выдала археографична комисія въ Петербургѣ дѣвѣ, а то навпередѣ въ 1843. р. въ II. томѣ „Полнаго собранія русскихъ лѣтописей“, де поѣля рукописи Ипатской выпечатано лѣтопись Кіѣвску и Волинско-галицку, — а въ-друге въ 1871. р. поѣвъ заголовкомъ „Лѣтопись по Ипатскому списку“, де замѣщено лѣтопись Несторову, Кіѣвску и Волинско-галицку.

въ ключахъ познавъ ключѣ св. Петра бдѣ райскои брамы. Въ монастырѣ настало за тымъ веселе житѣ, зъ далека йшовъ народъ на прощу, але коли переповнила ся мѣра грѣхѣвъ, зѣстали монахи въ ранцѣ розбѣгнани, монастырь опустѣвъ, а ключѣ лишились поѣвъ розвалинами. Ту найшовъ ихъ молодець, котрого зъ ними буйна фантазія донесла до небеснои брамы. Бѣвъ бдѣчинивъ еѣ, але ту кинувъ ся на него архангелъ Михайло и мечемъ своимъ ударивъ по ключахъ.

Въ сотнѣ искорѣ розлетѣлись

Дорогі ключѣ бдѣ стали,

Искры прысли и на землю

Золотымъ дождемъ упали.

Святый Петро радить молодцеви, що може приходити до неба и безъ ключѣвъ, тѣлько щобъ тричи заступавъ. Тѣлько мусить заховати се въ тайнѣ. Молодець почавъ ходити до неба на послухи, але тайны не доховавъ. Одного разу

Сѣвъ на камѣнь въ блескахъ раю,

Вынявъ книжку, якъ бувало,

И таємнымъ щастемъ своимъ

Заповнивъ картокъ чимало.

Взявъ домѣвъ свой творѣ посѣбно,

Бдѣписавъ калиграфично

На золотокраю картку,

А бдѣтакъ въ конвертъ складае,

Почтовую лѣпнѣ марку

И въ друкарню посилае.

Тайна зраджена; товпы молодыхъ поетѣвъ тиснуть ся до небеснои брамы, пишуть тамъ стихи и просятъ о судѣ. Св. Михайло смѣе ся зъ Петра за его доброту. Молодця-жъ постагла тяжка кара за те, що зрадивъ тайну:

Въ потѣ мусить бѣвъ збирати

Цвѣты слѣвъ и римѣвъ звуки

Въ гарныхъ вѣршѣвъ стрѣбнй силеты,

И мозолитъ въ працѣ руки,

Слухатъ другѣвъ стихѣ бездарный,

Похвалѣ талантъ ихъ гарный,

О заплачу угрызатись,

У альбомы всѣ вписатись,

Жити хлѣбомъ журналиста,

Радѣ критичныхъ вчутъ зо триста,

Сотнѣ шпиганѣ по при рады:

Ту злѣ римы, ту злѣ склады,

И, що найтяжшій фразунокъ —

Вѣршувать на обсталунокъ.

Конецъ казки такой, що небеснй ключѣ, розпрысканй мечемъ архангела, зпали на землю золотымъ дождемъ, а зъ нихъ выросла нова квѣтка — petrklíč, т. е. первѣснокъ, золотоясна Primula Veris. Въ тыхъ же Поетическихъ Бесѣдахъ 1883 р. появилась друга поема Чехова, поѣвъ написомъ Lešetinský Kovář. Простый мотивъ розряденый ту артистично а перетканный лиричними нитками, въ котрыхъ щасливо поѣдохпленный товъ чеськихъ пѣсенъ народныхъ, хапае насъ поѣвъ конецъ за сердце своею драматичною розвязкою, щобъ однако-жъ на послѣдку затерти ту кроваву розвязку щасливою идиллією двоухъ любячихъ сердецъ. Въ лешетинскѣй кузни живе старый коваль зъ своею донечкою Лидушкою и зъ челядникомъ Вацлавомъ; живутъ собѣ поѣвъ давныхъ звѣчаѣвъ и обычаѣвъ, не турбуючися о те, що дѣе ся въ широкомъ свѣтѣ. Мѣжъ Вацлавомъ а Лидкою зароджуе ся щира любовь, котру ще скрѣпляе розстанѣ, коли

Вацлавъ иде въ чужину на вандровку. Мѣжъ тымъ въ селѣ осѣвъ чужинець, заложивъ торговлю и звѣльна почавъ скуповувати селянскій грунты, ажъ поки не ставъ ся самовладнымъ паномъ села. Одинъ тільки коваль помимо прозьбъ и погрозь не хоче продати своєї батьківщини. Торговець завзявъ ся будь що будь зруйнувати коваля, и бѣдний коваль швидко паде въ нерівній боротьбѣ. Неврода, процеси и вмысли шкоды сусѣда вбгнали его въ довги, — ему приходится ся таки вратити батьківщину. Але бѣгъ рѣшавсь боронитись силою. Громадить докола себе своїхъ бувшихъ сусѣдѣвъ, котрыхъ торговець пустивъ зъ торбами и котрымъ ажъ теперъ отворились очи. И коли торговець зъ оружною силою приходитъ выганяти коваля зъ кузнѣ и зъ хаты, приходитъ мѣжъ мужиками и вояками до бѣйки, въ котрій гине коваль, раненый въ груди. Въ ту пору Вацлавъ вертає зъ чужини, за зароблений грошъ выкупивъ назадъ хату и кузню и впроваджує до неї Лидушку якъ господиню и свою дружину. И въ лешетиньску оселю вертають красшій часы. Торговець померъ, сынъ его продавъ батьківскій спадокъ близькому дѣдичеву, котрый походячи й самъ зъ народа старавсь поѣднати а не руйнувати его.

Въ тыхъ же Нерудовыхъ Поетицкихъ Бесѣдахъ и того-жъ 1883 року вышла Чехова байка Гануманъ, поема сатирична, котрой бѣтре звернено проти власной сусѣдственности, проти похопности до строеня зъ себе авторитетѣвъ и обдаваня себе блескомъ призрачной славы. Сатира основана на казцѣ индѣйскѣй про Ганумана, царя малпъ, котрый зъ своимъ войскомъ допомагає королеви Рамѣ перейти на островъ Цейлонъ и вырвати зъ рукъ ворога зрабовану царѣвну, за що опѣсѣла одбирає божеску честь. Чехъ бере за героя своєї поемы послѣднего потомка того Ганумана, высмѣваючи въ нѣмъ и въ его окруженю сучасныхъ лжепророковъ.

Франтишекъ Ржегоржъ.

(Дальше буде.)

МАРКІЯНЪ ШАШКЕВИЧЪ.

(Кѣлька слѣвъ о его значеню. Читано въ Хоростковѣ, підчасъ вандрѣвки академ. молодѣжи 1885 р.)

(Дальше.)

VI. Много бажавъ Маркіянъ довершити, та не всего довершивъ, не всего довершили й его наслѣдники. Быстрымъ разумомъ своимъ одгадувавъ Шашкевичъ потребности и терпѣнія нашего народа, охочимъ сердцемъ бравсь до ихъ заспокоюваня. Мы старались зазначити причины, чому бѣгъ не змогъ всего сего довершити, що довершити бажавъ. А що наслѣдники его такожъ всего не довершили, се вже не его вина. Пришли тяжкіи часы, „смутніи времена“ пробъ и перемѣнъ, часы замѣшанины, часы въ котрыхъ здавалось, що и безъ тяжкой власной працѣ, зъ ласки другихъ, зможемо мы стати могучими и щасливими; стало затемнюватись для многихъ се, що передъ тымъ було ясне або розяснювалось; стали забуватись проводни думки Маркіяна. Дарма, се вже така природа людска; справедливо замѣчає одинъ польскій ученый, що чоловікъ, нѣмъ познає докладно правду, мусить перебрести всякій хибный думки, инакше познає правды не було бы тревале, — не познавши докладно злого, не вмѣли бы мы доброго цѣнити.

По смерти Маркіяна настали були часы, коли не вважавсь сказати одинъ нашъ ученый, що ось то простому на-

родови окрѣмъ катехизму и псалтири нѣчого бѣльше знати и читати не треба; що простому народови на нѣщо не придасть ся знати свою бувальщину; ба — що ему и панщины*) не було такъ дуже потрібно зносити (Зубрицкій)! Зовѣмъ а зовѣмъ такъ говорили кѣльканайцѣ лѣтъ передъ выступленемъ Шашкевича Поляки, домагаючись усуненя руского языка зъ рускихъ народныхъ шкѣлъ въ Галичинѣ. Пришли часы, коли зновъ иншіи почали намъ радити и накликаги: „Ще се вы такого думаете? куды се вамъ!? Та-жъ вы пропащій народъ. И не мучтесь дармо осягнути щось власными силами, власною працею, закиньте такій нерозумный начинаня, усуньтесь одъ всего; просѣть покѣрно Нѣмцѣвъ, то може щось и доѣдете, а нѣ, то сидѣть тихо, та дожидайте месѣи одъ пѣвночи; намъ оно не на руку, щобъ вы щось о власныхъ силахъ починали“. Зовѣмъ подобно радить намъ зъ часѣвъ Шашкевича Полякъ Вацлавъ Залескій говорючи отверто, що Поляки не радо бачили-бъ особну руску литературу.

Але хоть и настали такіи сумніи часы, то прецѣ — слава Богу — мы якось остоялись на правѣй дорожѣ, не опустили рукъ, и повѣли але постѣйно двигаємось напередъ. Хоть затемнились були у насъ на короткій часъ проводни думки Маркіяна Шашкевича, они намъ зновъ щоразъ то бѣльше проясняютъ ся. Наше рѣдне слово щоразъ голоснѣйше роздаєсь во вѣей Руси-Украинѣ, нашъ народъ щоразъ просвѣщенѣйшій, и надѣятись можна, що небавомъ уже утворити наша интеллигенція вразъ зъ нашимъ народомъ одну, неразрывну, просвѣщену цѣлѣсть, и станемо „плотъ єдина“.

Плоды працѣ Маркіяна Шашкевича стають щоразъ выразнѣйшій. Поступаймо дальше вытравляло его олдѣми, намятаючи на слова Тараса Шевченка:

Страшно впасти у кайданы,
Умирать въ неволѣ;
А ще гѣрше — спати, спати,
И спати на волѣ.
И заснути на вѣкъ вѣки,
И слѣду не кинуть
Нѣякого, — однаково,
Чи живѣ, чи загинувъ!

Вывязуючись зъ даного нами въ попереднѣмъ числѣ „Зорѣ“ приреченя, додаємо кѣлька слѣвъ про розвѣй поглядѣвъ на нашу галицку народнѣсть одъ часу прилученя Галичины до Австрій. — Правительство австрійске зъ разу само не вмѣло зъорієнтуватись, якихъ се оно „Русинѣвъ“ має. Галичина була прилучена до коронныхъ краѣвъ яко провинція польска, на подставѣ давныхъ претенсій Угорщины, и австрійскіи дипломаты и историки старають ся отей претенсій по змозѣ розслѣдити и умотивувати. Цѣкаве при томъ, якъ немилѣ вражає одного такого историка замѣченный нимъ фактъ, що и зъ россійской стороны поѣднать ся деякіи претенсій до Галичины — и то вже заразъ по розборѣ Польщѣ. „Хто-жъ не злякаєсь“, лементує бѣгъ (I. Chr. Engel, Gesch. der Ukraine und der ukr. Kosaken, wie auch der Königreiche Halitsch und Wladimir, I. vyd. 1793, II. въ 48-ѣмъ томѣ въ Hallesche Welthistorie, Halle 1796, стр. 406) — „если россійскій генералъ Тутольминъ въ особнѣмъ университетѣ зъ 18 липня 1795. дотычно занята Хома, Белза и Луцка заявляє, що се єстивный части давной россійской державы! Кто не злякаєсь почувши, якъ п. Гупель зъ выдуманой самовольно Кромеромъ назвы „Червона Русь“ бересь выводити, що Галичина повинна бы по справедливо-

*) Не могли мы сего сконстатувати, але вѣпнивъ насъ Вп. проф. О. Огоновскій, що Зубрицкій писавъ мѣжъ прочимъ „о potrzebie pańszczyzny“; см. впрѣчѣмъ его листы до Погодина. (passim).

сти долучена бути до головної маси російської держави?!" И выводите переляканий Енгель дальше, що преці всі праві потомки галицьких князів (wie die gründlichsten Genealogien beweisen) давно вже вымерли, та що царь московскій чи петербургскій не має ніякого права навіть до земель колишнього великого князя кієвского, не то до Галичини! Такъ щожъ зъ того всего, кінчить онъ сумовито, — „die russische Uebermacht wüsste alsdann wohl alle Scheingründe mit dem Canonen- und Baionetten-Rechte geltend machen“. Зъ наведеного повыше заголовка исторіи Енгеля можна бѣ виправді по-трохи вносити на якесь неясне поняття звязи Галичини зъ Україною (яко спільної діло-сти), але впрочімъ ледви чи й на гадку якому австрійському Нѣмцеві приходило, додумуватись властивою національною рожницю мѣжъ північною а південною Руссю. Офіційна назва галицькихъ Русинівъ дуже нестійка: разъ читаємо *lingua russica*, то зновъ *lingua patria* (Landes, Volks und Nationalsprache, 1786), то зновъ — *studium ruthenum*. Члени ставропигійского институту названі 1788: *patres et proceres gentis ruthenae*, а 1790. читаємо въ грамотѣ Леопольда II.: *clerus atque civilis status ritum graeco-catholicum sequens*. Въ офіційнихъ схематизмахъ читаємо (1795 ss.): *Vorträge in russischer Sprache, Censor der russischen Bücher*, — або зновъ на пр.: *Prof. Lody (Лоді) trägt vor in ruthenischer Sprache, wohnt im russischen Seminarium*. Въ декретѣ, одновлюючи галицько-руську митрополію (въ цілі цѣлковитого переряння церковної залежності Галичини одъ кієвскої митрополіи) читаємо:... *eine eigene Metropole für die Russen gr. kth. Ritus in Galizien*. Дехто ще й умышлено лякавъ трохи Австрію Русинами; въ інспірованомъ ворожбіні для насъ сферами *Bericht-ſ* „der galiz. Landesstelle an die höchste Hofkanzlei“ зъ 13-ого грудня 1816, находимо слѣдуючій дуже характеристичний слова: „Ja, wenn auch Rücksichten der Politik erwogen werden sollten, dürfte es sicher minder rathlich sein, statt der polnischen die ruthenische Sprache zu verbreiten, nachdem solche nur eine Abartung der russischen ist“. А о що при томъ ходило, се ясно; бо коли въ наслідокъ найвысшої волѣ Г. В. Цѣсаря все таки позволено рускимъ духовнымъ и дякамъ учити дѣтей въ парохіальнихъ (приватнихъ) школахъ по руски читати и писати, — хочъ впрочімъ рускому „на-рѣчю“ (*Mundart*) не позволено на дальше позостати предметомъ науки въ публичныхъ школахъ а польскій языкъ признано „единимъ краєвымъ“ (въ Галичинѣ!), — то присутній на засѣданні скликаной губернією комісії члени: лат. архієпискупъ Анквичъ и каноникъ Минасевичъ въ мить сѣшати зъ примѣткою, що подъ „*ruth. Sprache*“ належить розумѣти тільки языкъ уживаний простимъ, сѣльскимъ народомъ... „Бєли-жъ впрочімъ“, говорить ся дальше въ рѣшенні губерніи, елиминуючому зъ публичныхъ школъ рускій языкъ, — „хоче хто, щоби хлопъ гр. кат. вѣроисповѣданія (Bauer gr. kat. Glaubens) мѣгъ читати свой катехизмъ и свой релігійній книги, то треба ихъ тільки перевести для него на польскій языкъ, або бодай напечатати лат. алфавитомъ, щоби непотрѣбно не множити нарѣчя та знаки письменній (*Idiome und Schriftzüge*)“!... Дармо протестували митрон. Левицкій и крилош. Могильницкій. (За старання зібране повышихъ, тяжко теперъ доступнихъ дати належить ся велике спасибѣ Як. Головацкому; см. „Первое движение Русиновъ“).

Наведений цитати кидають зарозомъ свѣтло на властивий тогданий рѣжницю обохъ головнихъ народностей Галичини, а радше єи вхѣдний части: Русины — се *popi i chłopi*, и одробина мѣщанства та свѣтской интелігенції (*civilis status ritum gr. cath. sequens*). Простий народъ, звѣстно говоривъ по руски; але отся „интелігенція“ була въ переважній часті тільки зъ обряду руска, та ще хіба може зъ неясними традиціями національної одрубности одъ Поляківъ. Устіяновичъ замѣчає (въ біографіи М. Шашкевича; наводимо зъ рукопису), що саме по прилученню до Австрій було зъ разу все таки лѣпше; наводитъ яко „знатий рускій родинъ“ зъ того часу: Левицкихъ, Манастырскихъ, Крижановскихъ, Сохацкихъ, Попельвѣ, Мохнацкихъ, Мацѣльскихъ, Тустановскихъ, Созанскихъ, Левандовскихъ, Волосѣвъ, Крипичкихъ, Гойнацкихъ, Литинскихъ, Калитовскихъ, Городискихъ, Чайковскихъ, Вилинскихъ, Сосновскихъ, Керичинскихъ и др., и каже, що члени родинъ тыхъ часто вступали

до державної служби, бо польскій панове сею службою гордували; каже также, що и руска мова була тогды досить часто уживана мѣжъ сею интелігенцією (може въ часті подобно, якъ теперъ ще на Буковинѣ Румуны и Нѣмці по руски говорять); замѣчає въ конецъ, що „крайній упадокъ народного духа послѣдувавъ що йно познійше, а именно-жъ одъ 1809. року“. Годѣ намъ нинѣ такій рѣчи докладно прослѣдити, але се знаємо, що професоры ієсѣнскихъ рускихъ факультетѣвъ були своїми университетскими товаришами систематично переслѣдувані, а хоть правительство увзгляднило въ часті ихъ жалоби (1789), то сенатъ университетскій не богато о се творивъ ся. Рускій викладачъ прозвано „*Winkelschulen*“, а рускихъ питомцѣвъ „алилуиками“. Результатомъ зазначеного Устіяновичемъ, а одъ давня систематично приготовуваного звороту можна уважати на пр. такій фактъ, що бутій поповскій сини (прозваній ще не давно передъ тымъ, въ повстанні польскому, за свой „патріотизмъ“ — *ruskimi Galilejczykami*) привитали 1834. р. зазначеного имъ учителемъ слов.-церковного языка дра Ильницького заразъ на першій лекції — польнами: *co to, chce nas zrobić azy-atami!* Треба признати, що Поляки всіма силами старались приєднати наше національне одрубнене та скріпити въ насъ почуте народного достоїнства... Напередъ перечорсовано знесенє рускихъ викладѣвъ на университетѣ (1801—8), — а про народній школы мы вже згадали. Мабуть въ звязи зъ такимъ сумнимъ зворотомъ середъ нашої суспільности стоить также фактъ, що одъ 1796. до 1808. р. одже въ часѣ, коли ще кільканайцять ученыхъ Русинѣвъ-професорѣвъ викладали на рускихъ видѣлахъ, не появляєсь на нашої території майже нѣ одна словянско-руська книжка (окрімъ хіба въ Будимѣ, 1798. чи 1799.: Букварь языка рускаго).

Для характеристики згадаємо ще деякі твори письменній зъ того часу. Въ виданій Василіянами катехитѣвъ и з. „Народовѣщаніє, или слово къ народу католическому чрезъ монаховъ чина св. Василія В. въ провинціи польской званію катихизическому прилежащихъ въ повѣтѣ кремнецкомъ 1756. года проповѣданіє (III. вид., лавры почаївскої, 1778; новоїдбите у Львовѣ 1866, стр. XVI+492) читаємо на стр. VIII-ой; „Двоихъ убо ради винъ изволи ся тчюмъ издаться книга сія; первая вина: яко да удобѣе будетъ отъ нея свойственнимъ простымъ языкомъ русскимъ простѣйшій народъ поучати...“; катехитика ся написана виправді „книжнимъ“, але впрочімъ доволѣ зрозумѣлимъ руско-українскимъ языкомъ, перемѣшанымъ по-трохи церковниною и полонизмами. Въ Почаєвѣ виходять (1794): „Науки парохіальныя на недѣли и свята уроचितыя цѣлого року, съ Евангелій подлугъ обряду грекаго... съ славяно-рускаго на простій и посполитый языкъ рускій предложены...“, о котрыхъ то „Наукахъ“ выражаєсь І. Левицкій (Грам. XVII, и „дод.“ 44) характеристично, хоть правда въ дусѣ своихъ ученыхъ поглядѣвъ (впрочімъ также поробуючи ихъ зъ иншими вычисленными нимъ творами): „*Am reinsten russinisch, ausgenommen die Orthographie*“. Въ Почаєвѣ и у Львовѣ, Уневѣ и Будимѣ, т. е. въ печатняхъ, котрыхъ твори розходились на австро-рускій території, виходять окрімъ чисто церковныхъ та призначеныхъ для духовенства книгъ ще всякія книжочки популярні: цѣвѣтники, коляды, „басни талмудовы“, „полѣтика свѣтска“ (*savoir vivre*), букварѣ. Зъ сихъ творѣвъ бачимо дуже ясно, якъ наша письменность подъ елементарнымъ напоромъ обставинъ поволіи націоналізуєсь, бо хоть языкъ сихъ творѣвъ и не зовсѣмъ взорцевый, то все-жъ носитъ онъ вже на собі незатерте ятно руско-українского слова, и хоть назвємо єи твори церковно-рускими, чи словено-рускими, чи макароничними..., то все-жъ не можемо ихъ пѣякъ читати до коїи небудь „общерусской“ письменности. Помінаємо вже нашу тогочасну рукописну письменность богату, особливо одъ XV—XVIII. столѣтій; въ нѣй: твори богословско-полюмичного содержания, грамоты, сборники, житія святихъ, апокрифы, записки историчій и административній, монастырскій братскій (порѣв. др. Калужняцкій, Обзоръ славяно-русскихъ памятникѣвъ языка и письмена, находившихся въ бібліотекахъ и архивахъ львовскихъ“, въ „Трудахъ III. археол. съѣзда“ 1878, — и публикованій дромъ Калитовскимъ въ „библ. Зорѣ“ апокрифы). За то наводимо ще два науковій подручники, виданій професорами рускихъ факультетѣвъ львовского университету (оба — пере-

Original from

веденій въ наслідокъ вѣлія). Одинъ, се „Наставленія Любоумудрія... съ латинскаго на російскій языкъ переведенная отъ П. Лодія, въ университетѣ лвовскомъ... кесарево-царскаго народнаго профессора“; на (ненум.) 12-ой стр. читаемо: „Службою для пользы учащагося юношества галиційскаго переложихъ. Сей рады причины да не помудитъ ся простотѣ мѣхъ, иногда выраженіямъ благосклонный читатель“. Другій подручинъ, се: „Наставленія“ исторіи церковной, „...О. Захариасъ... истор. церковный въ университетѣ лвовскомъ въ рускомъ языкѣ профессоромъ, ...на рускій языкъ переведенная“; а на (ненум.) 9-ой стр. читаемо: „Еже касается перевода, зане часто выражений простыхъ употребихъ, сего да никто мнѣ отъ иностранныхъ (!) въ зло не вѣяетъ. Сей бо трудъ мой едине токмо намѣряетъ къ пользѣ юношества рускаго галиціанскаго...“ Икій оныъ бувъ властиво сей „языкъ“, годъ бы такъ легко рѣшити; але що не бувъ иъ „рускій“, иъ „россійскій“, иъ — церковный, се ясне. Ясне и се, що такъ писавшій люде самі не знали, якъ бы властиво (и чому) свою народність назвати, хіба — на здогадъ. Бели-жъ вже що, то тогдашній „высокопарный“ стишлиця, яко одинокій репрезентантъ нашої книжно-поетичної творчості — ажъ по частъ М. Шашкевича (1835), позбѣстатъ ще не довго въ памяти литературныхъ археологівъ одтрашаючими примѣрами всякої „учено-литературної“ дивоглядцины. Для примѣру наводимо: „Ономастиконъ пр. г. Антонію Ангеловичу... канонику... св. богосл. доктору, нынѣ же кес-царск. російскія ген. лвовскія семинаріи ректору... содѣланъ Петромъ Лодіемъ, въ унив. лвовскомъ Любоумудрія умозрительнаго и дѣйствительнаго кес-царскимъ народнымъ въ російскомъ языкѣ профессоромъ. Во Львовѣ... 1791“ (Голов. Дополн. ч. 176). Чи мѣгъ такий языкъ підтримати у насъ народнаго духа, оживити письменность, — чи противно, мусѣвъ въ конці опротивити „юношеству“ (та ще по-при дѣтливихъ книгахъ товаришівъ), се легко оцѣнити.

На иншомъ мѣсці викажемо подрѣбно генезу новыхъ поглядівъ на народність и народный языкъ, ту тільки ще сконстатуємо, що въ 20-ыхъ рокахъ нашего столѣтія приготувивсь, а въ 30-ыхъ довершивсь въ томъ зглядѣ рѣшущій переломъ, а энтузіазмъ именно „юношества“, т. е. молодыхъ товаришівъ для справдѣ „народного“ (хоть не въ томъ змыслѣ, якъ себе зове п. Лодій писателя, М. Шашкевича — дуже характеристичный. Уже о ученѣмъ д-рѣ теологій и философіи Иванѣ Лавровскѣмъ († 1845; дромъ бувъ вже 1801) говорить І. Левицкій (въ „присвяченю“ ему-жъ своєю граматикі): „Ihre gründlichen Kenntnisse der ruthenischen Sprache, die Sie von Kindheit an zu schätzen gelernt haben, gegenwärtig in derselben predigen und conversiren, geben mir die angenehme Hoffnung, dass Sie meine Bemühungen zu würdigen wissen werden“; а въ „словѣ“ выголошенѣмъ (1848) на збѣздѣ рускихъ ученыхъ каже тойже Левицкій: „Иванъ Лавровскій былъ правдивымъ ученымъ русскимъ, который добре разумѣлъ языкъ церковный и народный, заправлялъ при кафедрѣ въ Перемышляхъ гомилы рускіи до народа (патомѣтъ польскіхъ)...“ (порѣвъ также листъ Я. Голова до Погодина зъ 1841 р.). Въ „Czasop. księgozbiory Ossol.“ появляеться (1829) розправа о руской мовѣ другого нашего ученого, крилош. Ів. Могилянцкаго, а 1830-ого р. выходитъ въ Будимѣ: Лучкай „Gramm. slavo ruthena, seu vetero-slavicae, et actu in montibus carpathicis parvo-russicae, seu dialecti vigentis linguae“; на стор. VIII-ой говорить Лучкай: „Unica dialectus (slavica) mansit absque grammatica... scilicet: ruthenica, aut carpatho-russica, quae praeter parvam Russiam, Poloniam, praecipue usu venit in Galicia, Lodomeria, Bukovina... usque Scepsum“; Лучкай одкидає я.

Въ конціи появляеться 1834-ого р. „Gramm. d. kleinruss. Sprache in Galicien“ І. Левицкаго; ся граматика була великимъ крокомъ впередъ, и має ще й доси свою цѣну, хоть бы только задля поданныхъ въ нѣй бібліографическихъ данныхъ и приложеній при конціи христоматійки. Правда, приходять въ нѣй взорѣ стихівъ російскіхъ, але причина сего — хибне идентифіковане малорусского и великорусского акценту (стор. 188: Betonung der russischen Wörter, welche mit der ruthenischen die nämliche ist); впрочѣмъ читаемъ въ тихъ стихахъ: „только“, „було“, „порѣвъ“ (вм. по-

рой). Въ передмовѣ-жъ говорить авторъ отъ якъ о обохъ головныхъ племенахъ рускихъ: „Beide Stämme bedienten sich in der Schrift der jetzt sogenannten Kirchensprache“, а дальше: „Als aber die Gelehrten jener Jahrhunderte unter dem Volke die gelehrte Büchersprache, ungeachtet aller Bemühungen, nicht einführen konnten, fiengen verschiedene Schriftsteller sich mehr dem Volksdialekte jener Gegenden zu nähern an, in welchen sie schrieben. Hiermit wurde der Grund zur Theilung der Literatur gelegt“ (подобно выражаєсь Левицкій въ варшавской Денници 1843, де запускаєсь навіть въ полемику зъ польскими и російскими „посягателями“). Для характеристики анахронистическихъ поглядівъ на дѣяльність сего талановитого и заслуженного (хоть, правда, трохи часомъ оригинального) ученого, позволяемо собѣ ще пригадати, що въ наведеній вже повисше свой промовѣ (1848) ставитъ оныъ М. Шашкевича на почетномъ мѣсці мѣхъ „воскресителями слова руского и словесности руской отъ року 1830.“, а Устияновича, Головацкаго (1848!) и Моха зове „нашими класиками“.

ІІ. Могилянцкій, Лучкай, Левицкій — рѣшили справу нашего языка больше теоретично*), практично рѣшивъ еъ въ Галичинѣ М. Шашкевичъ. А не иде при томъ рѣшеню о якій небудь нерозважній, дѣтлй порывъ, якъ бы теперъ дехто радъ сказати, але иде о письменный языкъ руско-украинскій, для всей „Руси-Украины“, одъ Кіева по Санць (пригадуємо стишокъ Шашкевича п. з. „Побратимови“: „Отъ такъ, Николаю, украинскій братъ... Отъ такъ, Николаю, рускій соколята... Коли зъ Украины — руская пѣсенька“).

Володимиръ Коцовскій.

(Дальше буде)

*) Цѣкаве, що въ написаной після урядового реферату Гарасевича и опѣла Гарасевичемъ спростованой розправѣ М. Малиновскаго, п. з.: „Umriss zu einer Gesch. des relig. und hierarch. Zustandes der Ruthener“ приходить роздѣль п. з.: „Die ruthenische unirte Hierarchie unter der Herrschaft der Russen“, де авторъ докладно розбѣжяє die unirten und die nichtunirten Ruthener, але о якій небудь идентичности хотьбы только der nichtunirten Ruthener mit den Russen аиъ словомъ не натякає. Ся розправа появилася въ „Oesterr. Zeitschrift f. Gesch. und staatsr. kunde“, а дповѣдь Гарасевича (1835) п. з.: „Berichtigung der Umriss“ въ „Ergänzungsblätter zur ost. Z. f. G. und S.“ — Намъ оповѣдали що хочъ Гарасевичъ въ свой дповѣди называвъ розправку М. Мого: „ohne Wissen des Verfassers fehlerhaft abgeschriebene Abhandlung“, крил. М-ій дповѣдею сею все таки дуже тѣшивсь: „нехай, нехай...“ мавъ казати, а все таки мусѣвъ Гарасевичъ письменно одозватись. — М. Гарасевича называвъ авторъ его некрологу (Wiener Ztg. 1. August 1836): der Stolz und die Ehre der galizisch-ruthenischen Nation, а тамже названа, написана народнымъ языкомъ (и переведена) „Слеза“ Устияновича — das ruthenische Klagelied. Авторомъ сего некрологу мавъ бути Зубрицкій; але мѣгъ нимъ бути и Гр. Яхимовичъ, тымъ больше, бо, якъ Устияновичъ згадує, Яхимовичъ по старавъ ся о переводъ нѣмецкій „Слезы“. — Въ 20-ыхъ и 30-ыхъ рокахъ чезавъ у насъ въ загалѣ назва „russisch“ дотно Галичин и южної Руси; офіційно говорить ся: ruthenisch, а неофіційно также: kleinrussisch, russisch (Зубрицкій, югозападно-рускій (Левицкій), южнорускій (Головацкій), просто-рускій (Вагилевичъ — „Замѣтки“) и т. и.

Корыстаючи зъ способности додамо же кілька подробиць о І. Левицкѣмъ. Въ Перемышляхъ, маб. на зверхній стѣнѣ катедрального храма намальована була икона якогось святого, а крилошанамъ перемышскимъ выпадало досыть часто коло сеи иконы переходити; Левицкій якось підмѣтивъ, що крилошане въ переодъ не все оддають сему святому належний поклѣнъ; розсердившись за се, покликавъ оныъ одного разу муляра и велѣвъ ему святого замазати, а коли его за то потягнули до дповѣди, такъ оныъ прямо й сказавъ: „Коли не поважають, якъ треба, иконы, то нехай же ви и не буде“. — Що до поетичныхъ творѣвъ Левицкаго позволяемо собѣ замѣтити, що въ наведенѣмъ проф. Партицкимъ стишкѣ Левицкаго (см. розпр. о „Лит. дѣяльности А. Могилянцкаго“, при конціи выданныхъ въ „библ. Зорѣ“ писемъ М-ого, запримѣчаємо выразне наслідьоване Енеиды Котляревского; не только розмѣръ и ритмы на се вказують, але и сатиричний стиль, на пр.: „Который по набожныхъ радѣ Строили: Гатанасъ, Леонъ“. Енеида була тогды у насъ дуже звѣстна и читана, а о. Кирилъ Блонскій хотѣвъ еъ 1848-ого р. выдати, и розпѣвавъ бувъ навіть (зъ Вѣдья) предплату (см. Голова. Дополн. ч. 368).

ДРОБНІ ВѢСТИ ЗЪ ЛИТЕРАТУРЫ И НАУКИ.

Наближающій ся 25-тй роковини смерти великого кобзаря У-краины, Тараса Шевченка повинни середъ теперѣш-ныхъ тяжкихъ обставинъ, въ якихъ находится ся наша на-родность и ея нечисленна интеллигенція, бути моментомъ го-лосного и всенародного заявленія нашої життєвности на всѣхъ поляхъ духового и культурного житія, моментомъ высказанія ясно и поважно програмы народнои въ дусѣ и напрямѣ могучихъ идей Тарасовыхъ. Не потребуемо й додавати, що въ першій линіѣ до такого заявленія покликана Галичина, де нодѣ охороною правъ конституційныхъ рідне слово Тарасове-свободно роздаєсь зъ катедръ, печати и підмоствъ публич-ныхъ згромаджень. Наша „Зоря“ и зъ свого боку вчинить, що буде въ ей силѣ, для достойного звеличення того сумного празнику всенародного. А поки що, згадаємо о двохъ выда-няхъ творѣвъ Шевченковихъ, котрі підоспѣвають якъ разъ на ту річницю. Перше зъ нихъ, котре мы вже бачили у Львовѣ, се пышне иллюстроване выдане „Гайдамаковъ“, вы-дане въ Петербурзѣ зъ початкомъ сего року. Єсть се велике альбумъ in folio, въ котромъ окрѣмъ коротенькою передмовою пр. Еварицкаго замѣщено 50 рисункѣвъ и текстъ поеми Шевченковой въ оригиналѣ и въ великорускомъ переводѣ Гербеля. Рисунки всѣ — окрѣмъ заголовной виньеты, пред-ставляющей Шевченка въ домовинѣ и нарисованой п. В. В. Верещагинимъ, — зроблені молодимъ украинскимъ худож-никомъ Слестѣмъ. Не вдаючи ся въ оцѣнку рисункѣвъ — скажемо коротко, що роблять они дуже корыстне вражене, а деякі бытові картини (въ котрыхъ п. Слестѣй сильнѣй-шій, пѣжъ въ историчныхъ) дуже ярко вбивають ся въ па-мять, — що назвемо ту тольکو гарну иллюстрацію до слѣвъ поемы:

Бувало въ пѣдлю, закрывши минею
По чарцѣ съ сусѣдомъ выпивши тѣи,
Ватько дѣда просить, щобъ що розказавъ
Про Колѣвщину, якъ колись бувало...

Друга книжка, о котрой мы хотѣли бъ згадати а котра ще не появилась на свѣтъ, се пынне, стереотипне выдане всѣхъ творѣвъ поетичныхъ Шевченка (Коб-заря), котре приготуе п. Драгомановъ въ Женевѣ. Буде се перше найповнѣйше выдане „Кобзаря“, впорядковане хро-нологично и въ одній цѣлости, а не роздѣлене, такъ якъ пражске, на твory цензурій и нецензурій. Выпадутъ зъ того выдання й тѣ подложні твory, котрі войшли въ выдане пражске („Полуботко“, „Гарно твоя кобза грає“, „До Н. Н.“) а за то войдутъ тѣ безперечно автентичні, котрі однаишлись по напечатаню пражского выдання („Хустина“, пропущені мѣста „Катерины“, „До сестры“ (хочъ сю послѣдню поезію, напечатану торѣкъ въ „Кіевской старинѣ“, можна подо-зрѣвати о неавтентичности). Форматъ сего нового выдання „Кобзаря“ буде миниатуровой а цѣна 7½ франка (3 зр.) за экземпляръ.

„Кіевская Старина“, славновѣстный мѣсячникъ, посвяче-ный украинской исторіѣ, литературѣ и старовинѣ, въ послѣд-ныхъ своихъ книжкахъ (зъ минушого и бѣжучого року) подає колька дуже цѣнныхъ и цѣкавыхъ праць, заслугоу-ющихъ на увагу широкой публики черезъ те, що въ способѣ у насъ новый а строго научовой дотыкають дуже важныхъ пытанъ духового житія и творчости нашего народа. И такъ надолістова книжка зъ мин. року починає ся дуже цѣною працею п. Кузьмичевского про найдавнѣйшій рускій драма-тичній сценѣ. Авторъ кинувши коротенькій поглядъ на самы почини руского театру, котрый зъ заходной Европы перей-шовъ зъ разу на Бѣлорусъ и до Червоной Руси, а одси зъ часомъ розширивъ ся чимъ разъ далѣ на сѣдѣ, на Украину и въ кѣнци посредствомъ украинцѣвъ на Великорусъ, зводитъ бесѣду на двѣ южно- (червоно-) рускій интермедіѣ зъ початку XVII. вѣку, написані Яковомъ Гаваттовичемъ, Львовя-ниномъ, ставлені на сценѣ вже 1619. р. въ Камѣнцѣ и то-дѣ-жъ напечатані, а недавно послѣ копіи зробленой И. Кра-шевскимъ, перепечатані въ „Кіевской Старинѣ“. П. Кузьми-чевскій коротко передає змѣстъ обохъ интермедіѣ, а затѣмъ слѣдитъ, зъ якихъ жерелъ ихъ авторъ зачерпнувъ мотивы. Въ першій интермедіѣ выступаютъ на сцену два мужики: Стецько зъ горшками и Климъ зъ мѣхомъ. Стецько хоче ланяти Климъ на службу; Климъ згожусь, але предлагає

Стецькови, щобъ купивъ у него лиса, котрого зловивъ жи-вцемъ и має въ мѣшку. Стецько хоче оглянути лиса, але Климъ заговорює, що се звѣрь ще дикій, втѣкъ бы, — и Стецько купує. Взявши грошѣ, Климъ дає Стецькови мѣхъ и выходитъ, забравши заразомъ Стецькову одѣжъ и горшки. Стецько розвязує мѣхъ и находитъ въ нѣмъ замѣсь лиса — котъ. По хвилѣ вертає Климъ перебранный и приноситъ горш-ки, котрі накрыває своею одежею и присыпає травою. Стецько гнѣвно накидає ся на него за проданого въ мѣху котъ, але Климъ божить ся, що се не онъ зробивъ, а онтой — и по-казує на прикритій горшки и радить Стецькови добре побити ошуканца. Стецько сповняє его раду и побиває свои власні горшки. Жерело тои интермедіѣ вбачає п. Ку-ский въ нѣ-мецкихъ оповѣданяхъ, причепленныхъ до особы дотеного забавника Till-a Ulenspiegel-a; оповѣданя тѣ зъ початкомъ XVI. в. зведені були въ одну цѣлѣсть Томасомъ Мурперомъ и выдані 1519. р. Зъ концемъ XVI. в. мусѣли появлятьсѣ уже й польскі переклады и переробки тыхъ оповѣданъ, од-ки (чи може й прямо зъ Нѣмечины) Гаваттовичъ узавъ основу до своей интермедіѣ. — Друга интермедіѣ выводитъ на сцену трехъ мужикѣвъ: Максимъ, Грицька и Дениса. Они вертають зъ ярмарку и не мають хлѣба; наразъ нахо-дять пирѣгъ въ трапѣ. Денисъ замѣчає, що пирѣгъ за малый для трехъ, и радить лягти спати: кому найкрасѣй сонъ присниться ся, тому й пирѣгъ дѣстанє ся. Лягають, а поки тѣ сплять, Денисъ зѣдає пирѣгъ — и будить затѣмъ товари-шѣвъ. Ось и розказує Максимъ, що ему снилось, что бувъ въ небѣ, и широко описує, якъ его тамъ гостили. Грицькови зновъ снило ся, что бувъ у пеклѣ, а Денисъ оповѣдає, що его ангелъ понѣсь насампередъ до неба и показавъ, якъ тамъ Максимъ гостює, а одтакъ до пекла, де Гриць мучить ся. Оба они — пѣбы то — говорили ему, что позаякъ на вѣки вже тамъ остануть ся, то нехай онъ, Денисъ, вертає на зем-лю и самъ зѣѣсть пирѣгъ, бо вже ихъ болѣше не побачить. И онъ такъ зробивъ. Мужики побачивши, що пирога сира-дѣ нема, прогоняють Дениса зъ своей компаніѣ. Варіантъ того мотиву живе яко казка въ устахъ украинского народа и напечатаный въ збѣрнику казокъ Аванасьева. Жерело и интермедіѣ и устного народного оповѣданя п. Кузьмичевскій прослѣджує дуже далеко въ давнину и выводитъ его ажъ зъ Индіѣ черезъ Перзію, Арабію и старожидѣвскую литературу, одки тѣе оповѣданє перейшло до Европы и пошло въ ста-рый збѣрникъ анекдотѣвъ, звѣстный подъ заголовкомъ Gesta Romanorum и вчасно переведженъ на рѣжній европейскій языкъ, въ томъ числѣ мабуть такожъ на польскій и рускій (бѣлорускій). Своимъ дослѣдомъ старавъ ся авторъ розкрити одинъ изъ вильвѣвъ заходно-европейского одродженія на па-шу Русъ, котре началось було въ XVI. вѣцѣ послѣ довгого и тяжкого унаду XIII—XV в. Рѣвночасно дотыкає авторъ въ своей роботѣ и многихъ иншихъ прецѣкавыхъ пытанъ зъ культурной исторіѣ руско-украинского народа, особливо-жъ пытаня про жерело и походжене тыхъ казокъ и оповѣ-данъ, що живуть въ устахъ народныхъ и неразъ въ своѣмъ выконаню и переведеню проявляютъ дуже яркі и выразніѣ признаки нашої народнои творчости. Дослѣдъ жерелъ дру-гои интермедіѣ Гаваттовича самъ собою выкрывъ не тольکو заграничье, але надто ще й книжне походжене оповѣ-даня народного, напечатаного у Аванасьева. Тому-жъ пред-метови посвячена й друга не менше цѣкава праця п. Кузь-мичевского, котрой перша частина напечатана въ „К. Стар.“ за м. лютый 1886 р. п. з. „Турецкі анекдоты въ украин-ской народной словесности.“ Авторъ зводитъ въ той роботѣ 21 укр. анекдотѣвъ и знаходитъ ихъ оригиналы въ турец-кихъ оповѣданяхъ про шутника Насрѣ Еддина, прослѣджу-ючи деякі зъ нихъ и далѣше на сѣдѣ и въ давнину и вы-казуючи, що украинскій (а такожъ инші заходно-европейскій паралельні) оповѣданя суть тольکو блѣдыми, неразъ навѣтъ незрозумѣлыми копіями орієнтальныхъ. Крѣмъ тыхъ двохъ праць перворядной ваги для науки про нашу народну сло-весность въ послѣднихъ 4-хъ кн. „К. Старины“ стрѣчаємо двѣ праць п. Сумцова, дотыкаючи нашої етнографіѣ, а и-менно: „Къ вопросу о вліянні греческаго и римскаго сва-дебнаго ритуала на малорусскую свадьбу“ и „Научное изъ-ученіе колядокъ и щедривокъ“. Въ першій зъ тыхъ праць авторъ доходить до того выводу, що майже всѣ обряды украинского весѣля (навѣвъ ихъ 19) мають паралельні пере-моніѣ въ римскомъ и грецкомъ; пытанє о переходѣ вильвѣвъ

одъ Славянъ до Грековъ и Римлянъ чи на одворотъ, а въ концѣ о силѣ певныхъ церемоній большому числу народовъ (ту особливо важно прослѣдити обряды болгарскій и сербо-хорватскій), большъ порушене, нѣжъ выяснене. Друга статя п. Сумцова про колядки и щедрѣвки — не оригинальный дослѣдъ, а только резюме важнѣйшихъ науковыхъ працъ надъ тымъ предметомъ, починаючи одъ Ор. Миллера (въ его „Опытѣ историческаго обозрѣнія русской словесности“) и Аванасьева („Поэт. возвр. Славянъ на природу“), котрый поясняли трохи не всѣ укр. колядки и щедрѣвки въ дусѣ т. зв. митологичной школы. За натяками Кулиша въ „Запис. о Южн. Руси“ о историчныхъ згадкахъ, находячихся ся въ тыхъ пѣсняхъ, пошла 1872 р. робота Костомарова „Объ историческомъ значеніи южнорусской нар. поэзіи“; а 1874 першій томъ критичного выдання „Историческихъ пѣсень укр. народа“ Антоновича и Драгоманова, де деякі колядки и щедрѣвки признано историчными памятниками зъ князьвской добы нашої исторіи. П. Сумцовъ подає цѣкавый, хочъ и не зовсѣмъ докладный очеркъ того наукового спору о значеніи историчномъ нашихъ колядокъ, якіи вызывавъ ся по выданю першого тому „Историческихъ пѣсень“. Зъ иншого (хочъ такожъ не зовсѣмъ нового) боку подступивъ до нашихъ колядокъ проф. А. Н. Веселовскій въ своѣмъ дослѣдѣ про румынскій, славянскій и греческій коляды. Веселовскій вбачає великій впливъ греко-римскихъ обрядовъ „calandae“ на славянскій рѣздвянскій обряды и пѣснь. Онъ дѣлитъ ихъ на чотыри группы пося основныхъ мотивовъ, а именно: 1) мотивы поганскій (греко-римскій), 2) христіанскій (библійный и апокрифичный), 3) бытові (пося Веселовского только румынскій; реальныхъ бытовыхъ чертъ въ укр. колядкахъ по его думцѣ нема!), 4) баладові и новелистичный, въ котрыхъ Вес. такожъ радѣйше признає або вандрующій ениный мотивы або поетичный *lotos communis*, нѣжъ які небудъ историчный споминки украинского народа. Резюме п. Сумцова закончує змѣтѣтъ пайновѣйшомъ, спеціальной працѣ проф. Потебнѣ о колядкахъ и щедрѣвахъ. Праця та, о котрой намъ доведеть ся говорити обширнѣйше, печатася поки що въ „Филологическомъ вѣстникѣ“, де єи выпечатано вже XXI глава, котрою праця дотягнена ледви до половины. Се безперечно найспеціальнѣша робота о колядкахъ, яка доси появилась; головна вага доси напечатаныхъ главъ не въ широкихъ выводахъ, а въ микроскопичномъ розборѣ и поясненіи незлѣчимыхъ деталѣвъ не только рѣздвянскихъ нашихъ пѣсень, але й многихъ иншихъ, починаючи одъ деякихъ весѣльныхъ а кончаючи историчными думами (и. пр. въ гл. XIX. розборъ думы про Олексія Поповича и бурю на Чорномъ морѣ). Щобъ закончити оглядъ працъ, посвяченыхъ народнымъ предметамъ въ послѣднихъ 4 кн. „К. Стар.“, згадаємо про гарну рецензію Н. Дашкевича на книжку дра Абеля, доцента оxfordского университета, про рѣзницѣ велико- и малорусской мовы (вышла й по нѣмцки п. з. „Gross und Kleinrussisch“), зборничокъ Иванова „Знахарства, шептания и заговоры“, В. Горленка рецензію на де Воллана зборничикъ угро-русскихъ нар. пѣсень, кѣлька пѣсень и оповѣданъ народныхъ. Про историчный працѣ, замѣщувані въ „К. Стр.“ тутъ не говоримо; деякі зъ нихъ знаютъ нашъ читателъ въ тыхъ скороченыхъ переводахъ, які були печатані въ попереднихъ рочникахъ „Зорѣ“; о иншихъ при нагодѣ поговоримо.

Rozprawa nad wnioskiem posła Romańczuka w Sejmie galicyjskim d. 2. i 4. Stycznia 1886 r. przeprowadzona. We Lwowie 1886. Подъ такимъ написаниемъ вышла особною одбиткою зъ стенографичныхъ справозданъ соймовыхъ спора брошура, попереджена мизеренькимъ вступомъ историчнымъ, пера дра Витолда Левицкого. Хочъ розборъ и коментоване самои, вельми цѣкавой дебати соймовой надъ внескомъ п. Романчука о розширенію правъ руского языка въ народныхъ и середнихъ школахъ схѣднои Галичини лежить по за рамами нашої часописѣ, то однако-жъ позволимо собі зъ вступу п. Левицкого навести важнѣйшій историчный даты. Не першій то разъ устами пословъ рускихъ мова руска добивала ся ширшихъ правъ въ галицкомъ соймѣ. „Боротьба о языкъ“ розпочалася заразъ на першій сесіѣ соймовой 1861, коли то соймъ одноголосно ухваливъ „поручити выдѣлови краєвому, щобъ подавъ проектъ до ustawy въ цѣли заступленія языка нѣмецкого въ школахъ, администраціи и судахъ языкомъ польскимъ и рускимъ.“ За впливомъ пок. Голуховского нѣ-

мецкій языкъ заступлено только польскимъ. Д. 19. Грудня 1865 р. пос. Петрушевичъ вѣсть, щоби соймъ признавъ урядовымъ языкомъ нарадъ соймовыхъ общѣ польского такожъ рускій языкъ. Въ наслѣдокъ того внеску вызвалася перша велика дебата о „справѣ руской“ въ галицкомъ соймѣ и въ галицкой публицистіѣ. При той соймовой дебатѣ гр. Лешекъ Борковский высказавъ свое памяте „Niema Rusi“ а блискучій промовы въ оборонѣ русины выголосили кромѣ Петрушевича такожъ послы Антоній Добрянскій и Ив. Гушалевиць. Въ наслѣдокъ той дебати соймъ ухваливъ, що протоколы нарадъ соймовыхъ и справозданя выдѣлу краєвому мають бути роздавані посламъ такожъ по руски, що й до нынѣ практикує ся. Друга важна дебата надъ языкомъ рускимъ въ соймѣ краєвомъ одбула ся д. 31. грудня 1866 р. по поводу предложенію соймовою комисією едукациною ustawy о языцѣ выкладовомъ въ школахъ народныхъ и середнихъ. Та устава, санкціонована цѣсаремъ д. 22. червня 1867 р. обовязує й до нынѣ. Зробила она рускій языкъ въ середнихъ школахъ предметомъ необовязковымъ, поддала школы народній радѣ шкѣльной краєвой и широко одчинила ворота колонизаціи, принципіально нарушивши черезъ те §. 19. основнои ustawy конституційной, котрый постановляє, що въ краяхъ зъ мѣшаною людністю нѣкого не можна снлувати вчити ся другого языка краєвого. Само правительство швидко о томъ переконало ся и заразъ одъ слѣдуючого року робило кроки, щобъ ту хибу направити. И такъ д. 22. серпня 1868 р. зложивъ намѣстникъ Голуховскій до лѣски маршалковской предложене урядове, жадающе одъ сойму змѣны ustawy о языцѣ выкладовомъ въ такомъ дусѣ, щоби єѣ погодити зъ основною уставою конституційною. На той самой сесіѣ соймовой поставивъ о. Павликовъ внесокъ о ревизіѣ ustawy шкѣльной въ дусѣ §. 19. уст. конст. И предложене урядове и внесокъ о. Павликова передано комисіѣ едукациійной, де они на вѣки потонули. Заразъ на слѣдуючій сесіѣ соймовой д. 15. вересня 1869 р. урядъ посредствомъ намѣстника Поссингера зновъ поновивъ свое домагане о змѣну ustawy шкѣльной, а рускій послы подъ проводомъ Лавровского выступили зъ звѣстнымъ уговорнымъ проектомъ зложеннымъ зъ 37 пунктовъ. Внесокъ той передано спеціальной комисіѣ, а одтакъ ухвалою соймовою зъ д. 9. надолѣста 1869 передано его уразъ изъ предложенемъ урядовымъ выдѣлови краєвому для докладного справозданя. Выдѣлъ справоздане зладивъ, але повѣявъ иншій вѣтеръ, и справоздане те не прийшло подъ наряды сойму. Дня 29. серпня 1870 р. пос. Галлеръ поновивъ внесокъ о змѣну ustawy шкѣльной, але внесокъ сей не зостаєтъ залагодженый. Д. 10. жовтня 1871 р. на внесокъ о. Павликова змѣнивъ соймъ уставу о языцѣ выкладовомъ въ среднихъ школахъ о стѣлько, щорѣшивъ въ одной изъ львовскихъ гимназій (академичной) вводити постепенно рускій языкъ выкладовый. Внесокъ той доперва 1873 року одержавъ санкцію цѣсарку и ставъ ся угольнымъ камнемъ найцѣннѣйшого доси здобутку нашого на полѣ шкѣльництва — одиноко руской гимназій у Львовѣ, котрой благодатный впливъ на подіате нашого народножита вже теперъ можна назвати дуже великимъ. Въ конці д. 7. мая 1875 р. пос. Антоневичъ ще разъ поновивъ внесокъ, вызывающій комисію едукациіну, щоби въ якъ найкоротшомъ часѣ предложила соймови проектъ до ustawy змѣнюючой уст. шкѣльну зъ р. 1867 о выкладовомъ языцѣ, зъ справедливымъ увзглядненемъ потребъ людности краю. Внеску сего комисія едукациіна не полагодила. Розваживши добре ті факты, а заразомъ тѣ митарства, черезъ які мусѣвъ переходити внесокъ пос. Романчука, щоби въ конці розбитымъ и поломанымъ доплыти до берега, познаємо добре, якъ то помалу и трудно здобуває собі нашъ языкъ свои природній и приналежній права. Одно только муситъ насъ потѣшати, що хочъ помалу, хочъ въ ненастанной боротьбѣ, а все таки онъ мѣстѣ, росте и здобуває собі чимъ разъ больше ґрунту. *Erzur si muove!*

До біографіи Вагилевича. И. Вагилевичъ отримавъ 1842 р. одъ П. В. Кирѣевского оди́н примѣрникъ „Малороссійскихъ приказокъ Е. Гребенки“ (изданіе второе, СПб. 1836, 8° 37). Примѣрникъ сей (неоправленный) сими днями дойшовъ до нашихъ рукъ, то й подаємо о нѣмъ вѣдомѣсть въ „Зорѣ“. На сподѣ заголовнои (бѣлои) картки читаємо: „Ивану Николаевичу Вагилевичу — П. К.“, а на оборотной сторонѣ першої (окладковой) картки написано рукою самого Вагилевича:

Original from

„Изъ книгъ Ивана Вагилевича, г. 1842. вітъ Г. (-оподина) П. В. Кирѣвского“. Имя П. В. Кирѣвского гздуе Вагилевичъ кілька разѣвъ въ своихъ листахъ до Погодина (см. Руска бібліотека, т. III.). И такъ пише зб Львова „дне 10. квіня (серпня) 1837“: „Русскіи*) книги намъ зде були бы нужні ой, когда Вы такъ благотворити, що ніколи не замогу Вамъ одслужити се; они весми просвітили бы мене: Кромѣ граматикъ руского нарѣчія гг. Греча, Калайдовича и Востокова, такожъ малороссійского нарѣч. Бодянского, и болгарского Венелина; древніи Россійскія стихотворенія, изданы Калайдовичемъ; такожъ ще Граматина Слово о плъку Игоревѣ... та деякіи историчні дѣла, на примѣръ Полевою и пѣсн и народніи Киреевского и Бодянского“. Зб Львова „27. травня (мая) 1843“: „Ци не рачивъ бы ми поробити выписи изъ своего сборника до символики г. П. В. Кирѣвскій...?“, въ томъ же листѣ читаемо трохи дальше: „Коли бувъ тутки у Львовѣ г. П. И. Срезневскій, я ему вручивъ для Васъ статьи...“ Зб Львова „27. жовтня 1843“ (въ Россійскій передмовѣ до долученого до сего листу сборника пѣсень): „И чѣмъ удостовѣриться, что я не ошибаюсь, — какъ обыкновенно бываетъ, что все родное, отечественное прельщаетъ насъ, — я послалъ нѣсколько десятковъ козидныхъ пѣсень гг. П. И. Шафарикю, П. В. Кирѣвскому и П. А. Лукашвицю; а отъ мене г. И. О. Головацкій г. В. А. Мацѣвскому. И все эти ученые согласились что козидныя пѣсни неоцѣненны.“

Мы навели только уступы дотычній Кирѣвского, але вже и зъ нихъ можна перекопати, якъ живи були тогдѣшніи одношенія нашихъ писателѣвъ зъ рѣжними словянами: велася оживлена переписка, передавались статіи, посылались книжки, що больше: словянский ученій Погодинъ, Срезневскій**) и др. одбѣдували Галичанъ; згаданный примѣрникъ „приказокъ“ Гребенки е ще однимъ дотыкальнимъ доказомъ тыхъ оживленыхъ одношенъ. Старшій украинскій видана нынѣ у насъ дуже рѣдкій, для того наводимо ще „предувѣдомленіе“ Гребенки до „приказокъ“: „Долгомы поставляю извѣстити почтеннѣйшихъ читателей, что содержаніе нѣкоторыхъ приказокъ взято мною изъ Васень Крылова и другихъ въ семь родѣ Писателей, и что въ орвографіи я слѣдовалъ способу принятому нашимъ извѣстнымъ Поэтомъ Гулакомъ Артемовскимъ.“ Ся „орвографія“ Гулака-Артемовского отъ яка: въ 1-ой приказкѣ, п. з. „Цащ“: „Мабутъ нема уже на свити правды! Мабутъ вона уже за море утекла. Чимъ и одъ Муцка поганыйшій справди? А пани те щеня учора привезла: Сіогодни вже іому и дзвоникъ поченылы...“ (и=и, ѣ; и=и, ы). Ще наводимо: паньскій (!) садъ, поивъ (поѣвъ), на шыцъ, ыде (иде), иде (ѣде), крый (=край, крой, прагрос.) еи йду, зузуля, семья, судью, сильно, мясця, шысаръ, птычій царъ, школяръ, мовъ, била багаття, гилля, турецкій, по нимецки, дывчата, дивчино серденько жартуй поки е время (15) ривнятея, захаватея (inf.), дмется, дывлятея. — Нещаслива та наша правосиы! Саме тогды, коли въ Сербіи „старша партія“ всеми силами опирались вирожденной Караджичемъ новой правосиы, сушили собѣ и нашии молодіи и старшіи литераты такожъ головы надъ правосиы: выходить у насъ тогды навѣтъ кілька стижковъ Левицкого зъ сербскимъ „j“! см. Галичанинъ, III - IV, бібліог. Головацкого, — а бѣдний Вагилевичъ пише до Погодина (1836): „ци писати: Бога — Богъ, ци Биг, меду — мѣд, леду — лѣд, ци мѣд, лѣд; абы маемъ ли просто писати і тельма нардъ мати на оку, ци — рекомо мисленно?“ А змѣнявъ же сю свою правосиы за кождымъ листомъ (1837): „Видите, що я свое правосиыне изъона чивъ!“ — В. К.

До біографіи Сибѣгурского. О. Володиславъ Ильницкій, парохъ въ Ясѣницѣ, сынъ сестриницѣ епископа Сибѣгурского, розказувавъ менѣ недавно про случай споводувавшій именоване Сибѣгурского епископомъ. Було то въ часѣ конгресу въ-денського. Царъ Александръ I. забававъ на Великденъ помолитись въ церквѣ славянскій. Цѣсаръ Францъ I. пошовъ зъ царемъ до св. Варвары, де по одиравъ запросивъ ихъ Сибѣгурскій до себе на свячене лицѣ. Царъ угодобавъ собѣ пароха св. Варвары такъ, що просивъ цѣсаря, чтобы позволить

ему взяти Сибѣгурского до Россіи. Однако Францъ I. освѣдчивъ цѣсари, що оны такихъ людей у себе потребуе. Тогдѣ царъ просивъ цѣсаря, чтобы памятавъ про Сибѣгурского. Въ томъ часѣ одновлено капитулу въ Перемышля, а разомъ зъ именованемъ Левицкого митрополитомъ галицкимъ опорожненій бувъ престолъ владычій. Сибѣгурскій подавъ до Перемышля о мѣсце наймолодшого кривошанина. Зъ Перемышля одписують ему, що ще не має заслугъ одновѣднихъ той посады. Письмо выготовлено и выслано, ажъ ту наспѣла приватно вѣсть: „Сибѣгурскій именованый епископомъ“. Настало загальне оголошене, письмо выготовлено звертають и пишуть нове зъ наибольшими похвалами для Сибѣгурского. — *Подавъ о. Михайло Зуѣрицкій зъ Мианця.*

Литературный появы украинскій на Украинѣ. Вбоге, дуже вбоге було жиниво украинского слова въ закордоновой Украинѣ въ минушомъ 1885 роцѣ. Десять чи дванадцать книжочокъ беллетристичного змѣсту, тай то що оригинального, те дуже не великои стѣйности — отъ и все! И новый рокъ не красше заповѣдае ся: два мѣсяцъ минають, а ще анѣ одна украинска книжка не появилася на свѣтъ, коли не числти де-Волана нового зборника угорскихъ пѣсень, выданого тов. Географичнымъ въ Петербургѣ и чинячого, якъ запевняють критики, дуже сумне вражѣне посли давнѣйшихъ выданъ того товариства, особливо-жъ посли монументального зборника П. Чубинского. Теперь же зъ двохъ окраинъ нашої землѣ заповѣдають появлене деякихъ украинскихъ книжочк, котрыхъ рукописи поданъ вже до цензуры. Имено приготовлено въ Харьковѣ зборку беллетристичныхъ творѣвъ Мирного, Щоголева, Олены Пѣлки и др. п. з. „Складка“, а въ Одессѣ подано до цензуры першій томъ (12 пѣсень) перекладу Гомеровою Одиссею, довершеного по-мъ Нѣщипинскимъ. Яка то буде доля тыхъ выданъ?...

До исторіи рускои церкви въ послѣднихъ часахъ Рѣчипосполитомъ польскомъ. І. Нѣхто нынѣ не схоче перечити, що наше духовенство одбѣгло дуже важну ролю въ исторіи нашего народного одрожденія и що само оно оны часу переходу Галичины подѣ Австрію величезній зробило поступы въ освѣтѣ и житию товарискѣмъ. Але оцѣнити важность его заслугъ и донесѣность его власного розвою можна буде только тогдѣ, коли збѣранный буде якъ найбогатшій матеріалъ, илюстриющій станъ его наибольшого упадку въ другій половинѣ XVIII. вѣку и повольный процесъ его поддвигания въ гору. Матеріалѣвъ такихъ, и то перворядной важности, розсыпано богато по нашомъ краю. Суть то записки визитаторѣвъ деканальныхъ и діецеальныхъ, находящій ся въ старыхъ метрикахъ або въ особныхъ протоколахъ визитаціиныхъ, и мѣстачъ въ собѣ дуже цѣнны, а урядово ствержденій уваги о станѣ нашихъ церквей и священникѣвъ. Маючи въ рукахъ спору пачку такихъ записокъ, мы будемо часѣ одъ часу печатати ихъ въ „Зорѣ“, маючи надѣю, що будущому историкѣмъ тѣ дробніи причинки стануть вельми въ пригодѣ, якъ антиквничій свѣдоцтва о страшномъ станѣ нашего духовенства и народа, который давно минувъ и бодай нѣколи вже не повторювавъ ся. На першій разъ даемо дословный выписки зъ старон метрики села Красноставацѣ коло Снятына, удѣленной намъ ласкаво о. Володимирѣмъ Озаркевичемъ. Метрика сама писана по руски; першій картки выдерты, на оставшихъ починають ся вписи крещеныхъ села Красноставацѣ одъ р. 1719. ереємъ Григоріемъ Масикевичемъ. Перша визита генеральна, котрой слѣдъ находимо въ той метрицѣ, одбула ся ажъ 1754 р. д. 21 вересня. Офиціалъ И. Громницкій написавъ въ нѣй власноручно: „1754. Die Vigesima prima Septembris v. s. sub tempus Visitatoris Generalis hujusmodi metricas omnes quatuor productt. quas sine omissione diligenter scribere demandavi“. Не безъ причины мабутъ поручавъ о. Громницкій о. Масикевичемъ ильнио и безъ пропусковъ писати метрики, бо метрика крещеныхъ одъ р. 1719 до 1744 написана на 10 карткахъ малого 4-о и однаковыи мъ почеркомъ, мабутъ въ кількохъ дняхъ, зъ памяти або посли оповѣданъ, по чомъ слѣдуе одна карта вытята и пропущенъ 4 роки, а затымъ одъ конца 1748 до 1754 заповнено 4 картки дуже нерѣднорѣднотного письма. Слѣдуюча визитація одбулася черезъ 10 лѣтъ, д. 14 лютого 1764 р., доконана о. Тарнавецкимъ. Тыхъ 10 лѣтъ заповнило въ метрицѣ 15 картокъ, письма большъ рѣднорѣднотного и порядного. „Metryki cztery — пише визитаторъ — bez opuszczenia pisane widziałem, za to Parocha pochwalilem. Parochyanie

*) Придержуемо изыковій властивости.

**) О Маркіановѣмъ переводѣ чешкой королеводворской рукописи каже Головацкій (Р. Б. III, 198): „...и Маркіанѣвъ переводъ доставаъ ся въ цѣлости г. Срезневскому; надѣяемся на скорѣйше изданіе“

zas Cerkiew gontami cało okryć, ementarz oparkanie aby sie starali pod karą Interdyktu Cerkwi y ementarza od dzisiejszey Rewizyi, poniewaz na cerkwi żadney gonty dobrej niemasz wszędzie cieciez y na oltarz samy cieciez duzo serio napomnialem. 1764. A-o D. 14 Februarij. X. I. Tarnawiecki, Dioec. Hospitator. O. Tarnawiecki був мабуть чоловік енергичний и дбайчий о добро церкви, бо вже слѣдуючого року бачимо его зновъ въ Красноставцяхъ д. 14 марта и стрѣчаемо въ метрицѣ слѣдуючу его записку: „1765, 14 Martii. Metryki cztery podczas Rewizyi diae praedat. bez opuszczenia pisane widzialem. Ze WX. Grzegorz Parochyanow Pacierzy naucza za takowe Czulość pochwalilem: Cerkiew z gruntu nowey Reparacyi potrzebuie, dranicami była okryta, a teraz cieciez y na oltarz y wszędzie dla tego Parochyanie mają się starać nową Cerkiew budować zaraz po wieśnię przykazaniu pod karą Interdyktu Cerkwi ab actu praedat. Cmentarz Inspatio Niedziel 12 mają oparkanie pod karą Interdyktu Cmentarza zalecilem. Kelich srebrny z Pateną, Apparat jeden nowy z Stulą materialny kalmankowy w kwiaty: Xiegi Ewangelium drukowane Lwowskie, Apostol drukowany, Mineia drukowana, Tryod Cwitna, Oktoicha y Tryody postney nima; Parochyanie kupić mają w tym Roku ordynowane WX. Grzegorz Paroch Krasnotawski Wudki miodu y wina odcychezas nima pić chyba wrazie choroby jakiej y to z wiadomości WXa Jana Parocha Russowskiego pod karą rekolekcyi dwunastoniedzielney w srodę y piątek **поминаль ма бже** y grzywnien dwadzieścia Fisci zakazalem. D. u. s. X. Tarnawiecki Dioec. Hosp.“ Якъ бачимо, въ парохіі красноставської не найкращий були порядки: церковь валилась и священникъ упадавъ морально (мабуть зъ причины упадку матеріального!). Черезъ рікъ зновъ зѣбдизъ туды о. Тарнавекій и ось яку лишае записку: „1766 Anno, diae ultima majus. Metryki produkowane widzialem. Cerkiew obaliła się, przeto y Interdykt podaje się dopoty dopoki Parochyanie nowey nie wystawią, nie nie przybyło iak w przyszym Roku, Paroch terazniejszy ultimano monitur, ażeby się od uczeszczenia do karczmy na Piatykie utrzymał się pod karą Rekolekcyi przy katedrze Halickiej mające się odprawić przez niedziel 12. X. Tarnawiecki, Dioec. Hosp.“ Слѣдуючого року зновъ визита Тарнавеккого; записка его кинена въ поспѣху а може въ гнѣвъ, невыразно, зъ грубыми, урываними перечерками послѣднихъ слівъ: „1767 а-о, diae 6 majus. Metryki Productt. widzialem. Cerkiew nowowystawiona... (якесь не чітке слово) gontami Parochyanie okryć mają aby drzewo niezgnilo zalecilem. Po skończeniu Cerkwi Xiegi mają starać się kupować y insze potrzeby Służące ku czci (?) Boskiey. WX. Paroch krasnostawski terazniejszy aby się od pianstwa utrzymał napomnialem. X. Tarnawiecki D. H.“ Мабуть богато слѣзъ и просьбъ старенького священника коштували ті грубій штрихи, котрыми грозный визитаторъ скасувавъ послѣднє своє реченє, — такъ и видно, що перечеркнувъ его не радо, въ роздражненію, только зъ згляду на вѣкъ о. Мазѣкевича (такъ онъ въ послѣднихъ рокахъ подписувався). Була се впрочѣмъ послѣднє визита, якої доживъ о. Мазѣкевич. Лѣтомъ того-жъ 1767 року онъ померъ. Послѣднє его записка въ метрицѣ зъ д. 16 червня, а вже д. 15 вересня веде дальші записки администраторъ о. Антоній Загайкевич. — **И. Ф.**

Львівська русна молодѣжь, чуючи потребу дешевого видавництва ноть, почала выдавати одъ жовтня 1885 р. „Библиотеку музикальну“, котра виходить що мѣсяця поодинокими выпусками. До сего часу вышли вже чотыри выпуски. Першій мѣстить въ собі квартетъ О. Нижанковского „Гуляні“ и коштує 20 кр.; другій хоръ мужескій Н. Вахнянина п. з. „Наша жизнь“, цѣна 20 кр.; третій „Молитва“, имѣя на сопраны и алты зъ аккомпанементомъ фортепьяно М. Лисенка, цѣна 15 кр.; а четвертый „Зъ окружковъ“, квартетъ мужескій О. Нижанковского, цѣна 20 кр. — Въ пятѣмъ выпускѣ выйде славна композиція Нѣжиньского „Закувала та сива заула“, а въ слѣдуючихъ будутъ помѣщати ся що найдоборѣйшій кусники, якъ соловій, такъ и дуэты на жѣночій и мужескій голоса на перемѣну зъ квартетами. Каждый выпускъ въ окладникахъ, украшенныхъ вынѣтою и народнымъ орнаментомъ, а каждый голосъ одбитый на окремой картцѣ. Задачею того издавництва есть розширити по всѣхъ, хочъ бы и найбѣднѣйшихъ русскихъ хатахъ руску пѣсню, загрѣти всѣхъ до щирои любви всего, що свое, що родне. — За-

мовляти выпуски якъ и пересылати предплату можна черезъ тов. „Просвѣту“ у Львовѣ, ул. Скарбѣвска ч. 2., або черезъ админ. „Зорѣ“. Издавництво просить всѣ рускы газеты о повторенє сего оголошеня. — **Выдавецъ.**

Комитетъ устроюющей фантоу лотерію въ цѣли заснованія дѣвочого воспиталища въ Перемишлѣ, приславъ 20 штукъ лосѣвъ на руки ред. „Зорѣ“ въ цѣли ихъ розпродажѣ по цѣнѣ 1 зр. безъ пересылки а 1 зр. 15 кр. зъ рекоменд. пересылкою. Заразомъ удѣляе намъ комитетъ списъ тыхъ высокопоставленныхъ особъ, котры зволни своими жертвами причинитися до збольшеня фондѣвъ воспиталища; на чолѣ того спису стоять С. В. Цѣсаръ Францъ Іосифъ І. и члены цѣсарской родины, цѣсарева нѣмецка, папа Левъ XIII. и много другихъ.

Черезъ редакцію „Зорѣ“ прислали въ сѣцію:

Для Тов. „Просвѣты“: Вп. В. Трилѣвскій зъ Лопатына 2 зр., Кульматичій зъ Белза 1 зр.; Всеч. оо. Лятовскій зъ Сапогова 2 зр., Мыслякъ зъ Павлова 2 зр., І. Охримовичъ 2 зр.; Вп. ин.: Бородайкевичъ зъ Линицѣ доль. 2 зр., Н. Пернаровскій зъ Корнева 2 зр., П. Боднарчукъ зъ Калуса 1 зр., Григ. Харакъ зъ Золочева 2 зр. — Для „Общ. им. Качковского“: Вп. п. Евз. Грушкевичъ 1 зр., Всеч. оо. Лятовскій и Мыслякъ по 1 зр., Вп. Гр. Харакъ 1 зр. — Для „русского товариства педагогического“: Вп. ин. С. Грушкевичъ, Кульматичій и В. Трилѣвскій по 50 кр., Як. Папъ зъ Козары 1 зр. — Для „Тов. им. Шевченка“: Всеч. о. Лятовскій зъ Сапогова 1 зр., для „Акад. Братства“ 50 кр. — Для „Дѣла“: Вп. В. Паславскій зъ Риму 16 франковъ, В. Сидоровичъ 4 зр., Всеч. о. Лятовскій 4 зр. и о І. Мудракъ 2 зр. 50 кр., Вп. Волод. Дроздовскій зъ Кракова 1 зр. — Для „Ватѣковичиныхъ“ Читайня въ Бережницѣ 2 зр., Чит. въ Лючи 1 зр., Чит. въ Березовѣ ниж. 1 зр., Всеч. оо. Мыслякъ 4 зр. и Анаст. Козаневичъ зъ Риму 5 франк. — Для „Зеркала“: Вп. п. Т. Реваковичъ зъ Садагуръ 2 зр., К. Геникъ зъ Березова 1 зр., В. Сидоровичъ 1 зр. 25 кр., Всеч. оо. Иванъ Киприянъ 2 зр., І. Заячковскій 2 зр. 50 кр., А. Дольничій зъ Сасова 1 зр. 50 кр. — Для „Нов. Пролома“: Всеч. о. Мыслякъ 8 зр. — На „Часописъ школьну“: Вп. П. Напвайко 1 зр. 50 кр., К. Геникъ 3 зр. — На „Господаря и Промышленника“: Всеч. о. Колтунокъ 1 зр. 60 кр. — На „Науку“: Читайня въ Каменѣ струмиловоѣ 2 зр., Всеч. о. Мыслякъ 4 зр. — На „Вѣстникъ Нар. Дома“: Вп. С. Грушкевичъ 1 зр. — На „Руско-украинську Библиотеку“: Вп. К. Шпайло 1 зр., В. Трилѣвскій 1 зр. 20 кр., И. Лучаковский 1 зр., Вп. панѣ Волянська 1 зр., Всеч. о. Менчинскій 1 зр. 20 кр., Вп. М. Гушалевицъ 1 зр. — На „Руску Историчну Библиотеку“: Вп. С. Гушалевицъ 2 зр. 80 кр. — На „Поезія“ Малеяка“: Вп. С. Грушкевичъ 1 зр. 5 кр., Всеч. оо. Лопатынскій въ Побуку 1 зр. и Коштычакъ зъ Тернополя 1 зр. — На „Бояна“ о. Матюка: Вп. Яцимирскій зъ Кишенева 2 рублѣ. — Для бѣдныхъ учениковъ рускои гимназіи: Вп. Гр. Харакъ 1 зр.

ПЕРЕПИСКА АДМИНИСТРАЦИИ.

Высылка премій и образѣвъ по зниженной цѣнѣ для тыхъ Вп. Абонентѣвъ нашихъ, котры доси цѣлорѣчну пренумерату зложили и о премію зголосили ся, вже уклѣчена. Заявляемо при томъ, що только книжки назначеній суть на безплату премію, за образы треба заплатити 80 кр. зъ пересылкою. — Всеч. І. Охр. въ Сенеч.: 1 зр. 25 кр. занесано на рѣкъ мин. а 1 зр. 75 кр. на рѣкъ бѣжучій. — Вп. панѣ А. Реваковичъ Волос.: Вина вашои почты. — Вп. Лакида, Новгор. сѣверск., Цвита въ Черниг. и Комарѣвъ въ Уманѣ: Книжки выслано за розпискою. На иншій запытанія одповѣлисьмо листомъ.

Одповѣдає за редакцію: Д-ръ **Омелянъ Калитовскій.**